

RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 195 (11).**

1923 a.

Sisu: 1. Päwakorra wastuwõtmine. — 2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 3. Wabariigi Walitsuse wastamine P. Keerdo, J. Tomp'i ja A. Hansen'i arupärimise peale kooliõpilaste piinamise kohta. — 4. P. Keerdo küsimine Wabariigi Walitsusele tööstewanemate õiguste kärpimise kohta. — 5. O. Gustawson'i küsimine kohtuministrile töölise Märt Mihkelson'i surnukspiiinajate kohtulikule wastutusele mittewõtmise kohta. — 6. J. Reesen'i küsimine Wabariigi Walitsusele kaitsepolitsei likwideerimise kohta. — 7. O. Gustawson'i küsimine põllutööstriistrile ühele „asunikule“ poolemiljonilise ehituslaenu andmise kohta. — 8. P. Keerdo ja A. Hansen'i küsimine Wabariigi Walitsusele töölisorganisatsioonide terroriseerimise kohta kaitsepolitsei poolt. — 9. O. Gustawson'i küsimine põllutööstriistrile Tartumaa Walguta mõisa ajutise riigimaaderentnikkude poolemeeste maaküsimuse korraldamise kohta. — 10. Eesti sotsiaaldemokraatlike töölise partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse elluwimata jätmise asjus. — 11. P. Keerdo, A. Hansen'i ja J. Tomp'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele waesemate elanikkude rawitsemise küsimuses. — 12. J. Reesen'i, J. Tomp'i ja P. Keerdo arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Kõpu metsa ringkonnawalitsuse pooli karjaskäimise lepingute rikkumise asjus. — 13. J. Reesen'i, P. Keerdo ja J. Tomp'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele koosolekuseaduse rikkumise asjus. — 14. J. Tomp'i, P. Keerdo ja A. Hansen'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele töökaitse-seaduse rikkumise kohta riigi raudteewalitsuse trükikojas. — 15. Eesti sotsiaaldemokraatlike töölise partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele toiduainete wäljaweo ja elukalliduse tõusu asjus. — 16. Eesti sotsiaaldemokraatlike töölise partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Tartu maakonna, Alatskiwi metskonna, Kirepi ja Padakõrwa jaoskonna riigi metsatööliselt teoorjuse nõudmise ja nende metsatöölise raskete töötingimiste kohta. — 17. Eesti sotsiaaldemokraatlike töölise partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele korterihäda lahendamise asjus.

Riigikogu koosolek 8. weebruaril 1923 a. kell 10 hommikul.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab esimees **K. Päts**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, sõjaminister **J. Soots**.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päwakorra Juhataja **K. Päts**: wastuwõtmine. Awan Riigikogu koosoleku. Kas soowitakse päwakorra kohta sõna wõtta?

J. Piiskar (is.): Eile esitas meie rühm arupärimise Wabariigi Walitsusele Järwamaa kriminaalpolitsei ülemale maandmise kohta, kuid see arupärimine ei ole päwakorda wõetud.

Juhataja **K. Päts**: See arupärimine on eile sisse tulnud peale juhatause koosoleku lõppu, kus päwakord juhatause poolt juba oli kindlaks määratud, sellepärast on ta päwakorrast wälja jäänud.

Ettepanekuid päwakorra kohta tehtud ei ole, siis loen päwakorra

Riigikogu poolt wastuwõetuks.

Enne kui päwakorra juurde minna, on sõna sekretääril teadaandmiseks komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

2. Teadaandmine Abisekretäär **J. Bergman** (loeb): antud seaduseelnõude kohta.

Seaduseelnõu üldise arweseaduse muutmise kohta — antud rahaasjanduse komisjoni; seaduseelnõu sõja ajal kaitsewägede majapidamises tekkinud kahjude riigi kanda wõtmise kohta — antud rahaasjanduse komisjoni; maa-seaduse täiendamise seaduseelnõu — antud maaseaduse komisjoni; seaduseelnõu Eesti sordiparanduse seltsi riiklise laenu asjus — antud rahaasjanduse komisjoni; seaduseelnõu riigi sadamatehaste likwideerimise kohta — antud rahaasjanduse komisjoni; Wene riigi poolt riiklisteks otstarbeteks wõrandatud liikumata waranduste seaduseelnõu — antud üldisesse komisjoni; kalameeste riiklise laenu seaduseelnõu — antud rahaasjanduse komisjoni; tulitikumaksu seaduseelnõu — rahaasjanduse komisjonist tagasi tulnud, — antud üldisesse komisjoni; Tartu linna administratiiv piirkonna laiendamise seaduseelnõu — antud

üldisesse komisjoni; tempelmaksu seaduseelnõu — antud rahaasjanduse komisjoni.

Juhataja **K. Päts**: Riigikogu läheb esimese päewakorra-punkti juurde.

3. Wabariigi Walitsuse wastamine P. Keerdo, J. Tomp'i ja A. Hansen'i arupärimise peale kooliõpilaste piinamise kohta.

Haridusminister **A. Weiderman**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolew arupärimine on õieti selle arupärimise järg, mille kohta ma mõne

nädala eest seletust andsin. Selles arupärimises esinesid kaks endist õpetajat: Lomp ja Mets; nüüd on küll teised õpetajad esile toodud, kuid nagu juurdlusmaterjaalist näha, seisab selle arupärimise taga wiimane eelpoolnimetatud isikutest, isand Mets. Arupärijate siht on väga selge: püüda selgeks teha, et õiged noorsoo kaswatajad aetakse koolist wälja, järele jäetakse lastepiinajad, nende waimu- ja kehawigastajad. Et mõned endistest õpetajaist väga aktiivsed on, siis arwan, et kõrgel kogul wee tuleb jätkata selle arupärimise seeria üksikute numbrite arutamist. Arwatawasti töötatakse saadud andmed muidugi ümber ja warsti ongi arupärimine Riigikogule esitatud. Kuid minu arwates toowad need arutused arupärijaile ainult kahju, nende kaaslaste ebameeldiw tegewus saab igapähele selgeks.

Jutud, nagu piinatawat Mõisaküla 6-klassilises algkoolis õpilasi, algasid sel ajal, kui isand Mets õpetaja kohalt selles koolis haridusministeeriumi poolt kõrwaldati. Sel puhul korraldati Mõisakülas õpilaste lastewanemate koosolek, muidugi selle tagamõttega, et nende hulgas meeolu haridusministeeriumi korralduse wastu õhutada ja näidata, kuidas haridusministeeriumi töölise huwide kaitsjaid õpetajaid taga kiusab.

Et poolehoidu wanemate hulgas wõita, esineb isand Mets seletusega, et tema on ainus õige kaswataja, kuna teised õpetajad selles koolis ei kõlbawat kuhugile, nad walitsewat kui politseinikud, kes õpilastele püüawad korda peksmisega kätte õpetada, aated puuduwat teistel õpetajail täiesti, õpetajate mõjul juua ja suitsetada õpilased jne. Muuseas pean tähendama, et minu seletusest wiimaselt arupärimiselt, mis käesolewa koosoleku kohta käis, walesti oli aru saadud: ma ei öelnud nagu

jooks ja suitsetaks õpilased isand Mets'a mõjul, waid Mets seletas, et õpilased olla sarnased teiste õpetajate mõjul. Nagu sellest lastewanemate koosoleku protokollist selgub, ei wasta Mets'a seletused tõeludele, lastewanemad eitawad süüdistusi.

Kuid isand Mets ei jää rahule. Detsembrikuul ilmub sõnum Wenemaal ilmuwas kommunistlises ajakirjas „Edasis“, kus sama juttu edasi korutatakse, et Mõisaküla algkoolis lapsi peksetakse, neid nõõpnõeltega torgitakse jne. Et asja üle täielikule selgusele jõuda, teeb haridusministeerium Pärnu maakonnawalitsusele kohuseks koha peal juurdlemist toime panna.

Juurdlemise akt on mul käes, üle on kuulatud õpilased, õpetajad, lastewanemad ja teised isikud, kes kooliga kokku puutuwad. Sellest juurdlusmaterjaalist selgub aga, et mingisugust õpilaste piinamist ei ole Mõisaküla 6-klassilises algkoolis toimetatud.

Küll on üks õpetaja kedagi ulakat õpilast, kes teistega alati kiskles ja kakles, minewal sügisel ühel laupäewal õpetajate toas rinnust raputanud, sest et ta õpetaja kohta laimujutte laiali laotas, kuid mingisugust weristamist ja löömist selle juures ette pole tulnud; seda tõendab õpilane ise, seda tõendab ka poisi ema.

Küll aga selgus, et isand Mets oli kaebtuskirja septsenud, poisi ema juures käinud ja nõu annud kirjale alla kirjutada, et õpetajast lahti saada. Poisi ema pole seda mitte teinud, sest et kaebtuskirja sisu tõeludele ei wastanud.

Weel üks fakt, mis näitab, millistest allikatest need peksujutud on ammutatud. Sama kooli 4. klassis õpib keegi Elmar Rebane, üks kõige korratum ja halwa elukommetega õpilane selles koolis. Mõõdaläinud õpeaastal tahtis isa teda Harku koloniasse saata, sest et ta isa järelt oli raha warastanud ja poodi sisse murdnud; poisil on mitu korda politseiga tegemist olnud. Sellele õpilasele oli küll keegi õpetajaist pärast kelmustükki noomimisel öelnud: „Tarwis oleks Sulle „wemblaga tõmmata“. Sellest tuligi peksujutt.

Kuid sellele poisile annetas Mets oma päewapildi pealkirjaga: „Oma unustamata seltsimehele“. Tehke siit ise tarwilised järeldused.

Ülestõstetud süüdistused on Mõisaküla õpetajate ühingus arutamisel olnud, wiimane eitab täiesti neid laimujutte.

Kuuldawasti ulatanud jutt ka õpetajate keskliiduni, kuid pole kuulda, et sealt poolt mingisugune aktsioon oleks järgnenud. Ehk annab õpetajate keskliidu esimees rkl. härra Martinson lähema seletuse.

Oma arupärimise põhjenduseks kõneles rkl. Keerdo peksmisest ühes Wõrumaa koolis. Nagu arwata wõib, on rkl. Keerdo midagi kuulnud, ilma et ta teaks, kus on sarnane lugu sündinud, kes on seda teinud ja mis ta on teinud.

Stenogrammidest lugesin, et peksmine olla Tare walla algkoolis sündinud kellegi õpetaja H. tunnisi karu joonistamisel. Minu teada pole Wõrumaal Tare walda. Walitsusel oleks raske wastata arupärimise peale, mis kõneleb loost olematus wallas.

Arwan, et härra Keerdo on kuulnud analoogilist juhtumist küll ühes teises koolis, nimelt Sika algkoolis — Peri wallas, kus õpetaja M. joonistustunnil, kui lõwi joonistati, üks õpilane üles karanud ja hüüdnud: „Ma ei karda kedagi“. Õpetaja wihastanud ja löönud õpilast papi-tükiga. Hammas tuli õpilasel nurgas seis-tes küll suust ära, kuid see oli piimahammas, sest et tal juur puudus.

Nagu toimepändud juurdlemise materiaalist selgub, on selle õpetaja wastu intrigeeritud, õpilastele on wäljaspoolt nõu antud, kuidas nad peawad tunnistama.

Nimetatud küsimus oli arutamisel Wõru maakonnawalitsuses; wiimane leiab, et õpetaja M. on praegusel korral süüdlane, kuid silmas pidades, et süütegu juhuslist laadi kannab, ja nimetatud isik juba 43 aastat õpetaja ametit rahuloldawate tagajärgedega on pidanud, ja et praegu pensioni-seadus puudub, kuna seda õpetajat wõiks wabastada pärast eluaegset teenistust ainult pensioniga, siis paneb kooliwalitsus ette piirduda hoiatawa noomitusega, et ta õpilast on löönud. Selle seisukohaga ühines ka haridusministee-rium.

Arupärijad on Wabariigi Walitsuse poole pööranud järgmiste küsimistega:

Esiteks, kas on Wabariigi Walitsusel nimetatud juhtumised teada?

Wabariigi Walitsusel on teada, et Mõisaküla 6-klassilise algkooli õpilaste piinamise jutud ei wasta tõeloludele ja on isand Metsa poolt lendu lastud, et laimata õpetajaid, et nad kõik, olgu Särgeres. Mõisakülas wõi mujal ei kõlba noorsoo kaswatajaiks, waid ainult tema on see

õige, aateline ja kutsutud pedagoog. Kuid Wabariigi Walitsusel on rohkem teada; on teada, et mõnes koolis õpilaste käest püütakse midagi wälja õngitseda, et saad teateid üles puhuda ja siis arupärimisega Riigikogus esineda.

Teine küsimus: kas leiab Wabariigi Walitsus, et kaswatust wabariigi koolides samas waimus tuleb jätkata? Wabariigi Walitsus tarwitab temale antud wõimu selleks, et sarnases waimus kaswatustöö, nagu arupärijad seda näeksid, ja mida ma juba eelmises arupärimises kirjeldasin, wabariigi koolides mitte ei tohi sündida.

Kolmas küsimus, mis mõtleb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et sarnased juhtumised ei korduks?

Wabariigi Walitsus asub seisukohal, nagu see a'walikkude algkoolide seaduses on wastu wõetud, et „koolis wõiwad tarwitusel olla ainult pedagoogiliselt lubatawad karistuswiisid, kehalik karistus on keelatud“.

Kui sarnased juhtumised ette tulewad, siis karistatakse süüdlasi. Kuid peab tähendama, et sarnaseid juhusi on ikka nõnda wähe, et mingisugusest peksmise süsteemist ja õpilaste piinamisest juttugi ei wõi olla. Kui ka Riigikogus arupärimisega on wälja tulnud, siis on need piinamisjutud üles puhutud ja wälja mõeldud, mille kohta on mul piinlik wastata.

Piinlik sellepärast, et minu arwates on Riigikogul ja Wabariigi Walitsusel palju tõsisemat ja tähtsamat tööd, kui et siin laimujutte arutada. Meie Eesti õpetajad oma suures enamuses teewad tõsiselt tööd, püüawad noorsugu kaswatada ise-seiswateks, teguwõimsateks, ja wabadeks wabariigi kodanikkudeks; sarnased laimujutud, nagu edendaksid nad peksusüsteemi, lükkawad nad kindlasti tagasi.

Juhataja K. Päts: Kas arupärijad on wastusega rahuldatud? (P. Keerdo (wäljasp. rhm.): Ei ole. Teen ettepaneku kohe läbirääkimisi alata.) Ettepanek on tehtud läbirääkimisi alata. Palun neid, kes selle ettepaneku poolt on, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

P. Keerdo (wäljasp. rhm.): Meie wabariigi ministrid wastawad kõik nagu ühe shablooni järele. Kui siin oli kord arupärimine peksmistest ja piinamistest kohta

wangimajades, siis tuli kohtuminister ja seletas, et mingisugust peksmist ei ole olnud, on olnud ainult põlwega tõnkimist ja põlwega löömist, mis ei olewat mitte peksmine. Täna tuli haridusminister jällegi umbes samasuguse seletusega, kuid pean tähelepanu juhtima selle peale, et meil tuleb eriti ettevaatlikult võtta haridusministri seletusi, sest meie teame, kuidas tema ühel eelmisel arupärimise koosolekul olewast materjaalist oskas wälja lugeda oma kasuks hoopis wastupidist, üksikute ridade wäljakorjamise läbi. Sellepärast on ka praegused haridusministri seletused äärmiselt kahtlased. Kuigi haridusminister ütles, et peksmist ei olewat olnud, pidi ta seal juures siiski tunnistama, et kooliõpetaja on õpilasi raputanud jne. Sellest on ka meie arupärimises jutt, kuid meie kriipsutasime weel eriti alla selle raputamise tagajärge, et see raputamine mitte üksi raputamiseks ei jäänud, waid sellele weel peksmine järgnes, nagu ka arstline ülewaatus seda selgitanud on. Nimelt käis õpilane Wiljandis arsti juures ja olgugi, et sellest natuke aega juba möödas oli, pidi siiski arst tunnistama, et peksmise tagajärjed tunda olid.

Edasi seletas haridusminister Wõrumaal juhtunud sündmuse kohta, et seal olewat küll papiga löödud, kuid ei ole mitte hammas wälja löödud, waid ainult piimahammas. No, niisuguse haridusministriga, kes tõsiasju niiviisi pea peale pöörab, on wõimatu waielda. Siis tähendas haridusminister weel, et olewat selles asjas üle kuulatud terve rida õpilasi, nende wanemaid kui ka kooliõpetajaid ja nad olewat kõik wastupidist tõendanud. Haridusminister jättis aga ütlemata, misugused need lastewanemad ja kooliõpetajad olid, keda seal üle kuulati. Mind oleksid need üksikasjad wäga huwitanud. Ma usun, et kui need kooliõpetajad üle kuulati, kes ise piinamist toimisid, siis on arusaadaw, et nad ka sarnase seletuse andsid, mis haridusministrile soowitaw. Antud haridusministri seletustega ei ole mitte ümber lükatud tõsiasi, et Mõisakülas, kui ka mujal demokraatlistes koolides kestab õpilaste piinamine edasi ja ma wõiksin tuua materjaale, et Tartus samasugused juhtumised on ette tulnud, ka seal on Jaani uul. asuwas algkoolis õpilasi peksetud, kuigi ainult joonelauaga, niisamuti ka mõnedes teistes Tartu algkoolides.

Pea konstateerima, et antud seletused, kui arupärijaid, ei rahulda ja kui

teie siiski nii kindlad olete selles, et haridusminister on suutnud selgeks teha, et piinamisi ette tulnud ei ole, siis paneb meie rühm ette järgmise ülemineku-wormeli: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastuse arupärimise peale kooliõpilaste piinamise kohta, tunnistab Riigikogu selle mitterahuloldawaks ja walib komisjoni, igast rühmast ühe liikme, kes asja koha peal järele uuriks.“ Komisjoni walimise läbi wõib selgusele jõuda, kuidas asjaolud õieti koha peal on. Kui teie sarnase komisjoni moodustamise wastu olete, siis oletame, et teie asja lähemat selgitamist kardate.

Juhataja **K. Päts**: Sisse on tulnud järgmised ülemineku-wormelid: rkl. härra Schulbach'i poolt: „Wabariigi Walitsuse seletust ära kuulates, läheb Riigikogu päewakorras edasi“, ja rkl. Keerdo poolt: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastuse arupärimise peale kooliõpilaste piinamise kohta, tunnistab Riigikogu selle mitterahuloldawaks ja walib komisjoni, igast rühmast ühe liikme, kes asja koha peal järele uuriks.“

Riigikogu juhatusel on juba mitu korda sarnaseid ülemineku-wormelid sisse tulnud, kus eraldi ettepanekuid tehakse komisjonide walimiseks. Juhatuse on juba mitmel korral seletanud, et sarnaseid ettepanekuid hääletada ei saa. Kinni pidades sennisesest praksisest, leian wõimalikuks ainult ülemineku-wormeli esimest osa hääletamisele panna.

Sõna on hääletamise korra kohta rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (wäljasp. rhm.): Konstateerin fakti, et eelmistel koosolekutel on sarnaseid ülemineku-wormelid hääletatud, sellepärast leian mina, et see ettepanek hääletamisele peaks tulema.

Juhataja **K. Päts**: Asun hääletamisele. Palun neid Riigikogu liikmeid, kes rkl. Keerdo ülemineku-wormeli poolt on kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Enamus on wastu; sellega on rkl. Keerdo ülemineku-wormel tagasi lükatud. Teiseks panen hääletamisele rkl. Schulbach'i ülemineku-wormeli. (Hääletatakse.) Nähtaw enamus on poolt; sellega on rkl. Schulbach'i ülemineku-wormel wastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

Sõna on rkl. Keerdo'l küsimise ettekandmiseks.

4. P. Keerdo küsimine Wabariigi Walitsusele töolistewanemate õiguste kärpimise kohta. **P. Keerdo** (väljasp. rlm.) (loeb): „Päewaleht“ kirjutab oma numbris 23. jaanuarist s. a. järgmist: „Juriidiline alus töolistewanemate tegewuses. Wabrikantide ühisus selle küsimuse üles wõtnud.

Töolistewanemate kohta ei ole meil walitsuse ega Riigikogu poolt ühtegi määrust ega seadust maksuma pandud. On küll 1919 a. algul „Riigi Teatajas“ awaldatud töolistewanemate põhikiri, kuid see ei ole juriidiliselt kaugeltki seadus. Wabrikantide ja töolistewanematega wahekorras tekiwad aga küsimused, mille lahendamiseks kusagilt juhtnööre ei saa. Mõnel pool on käidud kerenskiaegsete seaduste järele, kuid ollakse arwamisel, et need enam makswad ei ole.

Sagedasti kordub juhtumisi, kus wabrikandil tuleb töolistewanemat lahti lasta, kas töolistearwu vähendamise puhul wõi mõnel teisel korral, kus wabrikandil selleks seaduse põhjal õigus on. Wabrikant ei maksa wanemale peale lahtilaskmist enam palka ja sunnib teda lahkuma. Töölised ei loobu aga sennisest wanemast ja nõuawad tema edasijäämist. Ka töökaitse kommissar peab seda seisukorda õigeaks ja ei lase uusi walimisi ette wõtta.

Wabrikantide ühisus on küsimuse üles wõtnud ja püüab selgitada, mis sarnasel juhtumisel tuleb teha. Asja on püütud wahekohtu kokkukutsumise teel lahendada, kuid mitu katset on töölisteasitajate mitteilmumise tõttu nurja läinud. Arwatawasti jõutakse siiski selgusele, kui mitte teisel teel, siis sellekohase uue seaduse väljaandmisega, missuguse eelnõu wabrikantide ühisus kawatseb välja töötada ja töö-hoolekandeministeeriumi kaudu Wabariigi Walitsusele juba lähemal ajal esitada“.

Ülaltoodud wäljawõte wabrikantide ühisusele lähedalseiswast „Päewalehest“ näitab, et wabrikantide ühisus kawatseb uut pealetungimist töolistewanemate õiguste kärpimiseks. Kirjutuse lõpp annab mõista, nagu oleks Wabariigi Walitsus, eriti aga töö- ja hoolekandeministeerium solidaarne wabrikantide kawatsusega. See oletus on seda tõenäolisem, et mõned walitsusasutused, nagu riigi raudteewalitsuse trükkikoja juhatus, on asunudki töolistewanemate õiguste eitamisele.

Tähendatud asjaolude peale tähelpanu juhtides, soowin Wabariigi Walitsuselt wastust järgmiste küsimiste peale:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel wabrikantide ühisuse kawatsus töolistewanemate õiguste kärpimisest teada?

2) On Wabariigi Walitsus wõi töö- ja hoolekandeministeerium wabrikantide ühisusele lootusi annud walitsuse toetuse peale nimetatud kawatsuse kohta?

3) Mis mõtleb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et töolistewanemate kohta maksmaid õigusi ei rikutaks ja need õigused laiendatud saaks?

Palun wõtta see küsimine Riigikogu lähema koosoleku päewakorda.

Töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**: Wabrikutöölise organisatsiooni küsimus reguleeritakse meil käesolewal ajal kahe määrusega: 1) endise Wene ajutise walitsuse määrusega 23. aprillist 1917 a. töolistekomiteede üle tööstusettewõtetes ja 2) Eesti ajutise walitsuse määrusega 22. jaanuarist 1919 a. wabriku- ja tehastetöölise organisatsiooni ja wanematenõukogu põhikirja üle“ („Riigi Teataja“ nr. 6 — 1919 a.).

Selle tõenduseks, et mõlemad määrused on praegu jõus, räägiwad järgmised wäited: Wene määrused oma wäljaande wormi poolest tulewad lugeda seadusandlikeks aktiks, mis muuseas on sellega tõendatud, et tähendatud määruse II jaoga muudetakse töökaitse-seaduse §§ 202—210. Meie ajutise walitsuse määrust ei saa lugeda aktiks, mis endise seaduse ära muudaks, juba põhjusel, et tema on „Riigi Teataja“ II osas wälja kuulutatud, ilma järjekorra numbri, nagu see harilikult seaduste suhtes on tarwitusel, waid tuleb järeldada, et see määrus on walitsemise korras antud. Ka ei ole määruses kusagil öeldud, et ülaltähendatud Wene seadus ära muudetaks.

Seda silmas pidades tuleb järeldada, et wiimane määrus kujutab eneses seaduse arendamist, mille sihiks on enam üksikasjalisemalt mõnda tööliste organisatsioonidesse muutuwat küsimust reguleerida. Ehk küll määruses on organisatsioonile wõetud teine nimetus, — „töolistekomitee“ asemele — „wanematenõukogu“ —, organisatsiooni mõiste ei muutu selle läbi mitte ja selle ja teise funktsioonid langewad täiesti ühte, mida wõib järeldada esimese ja teise määruse paragrahwe kõrwuti seades (Eesti ajutise

walitsuse määruse §§ 27 ja 28 ning Wene ajutise walitsuse seaduse § 9).

Peale selle ei ole 1919 a. määruks käsitatud kõiki töölisteorganisatsiooni funktsioonide tähtsaid külgi, nagu näituseks: kelle initsiatiivi järele asutatakse niisugused organisatsioonid, organisatsiooni liigete wabastamise kord jne. Nende küsimuste otsustamiseks tuleb selle tõttu käsitada Wene seadust (§§ 2 ja 6).

Niiwiisi järgneb tingimata, et wanemate wabastamise küsimuses on Wene seaduse § 6 maksew. Kui seda mitte lubada, siis peab tunnistama, et kogu wanematenõukogu instituit on wabrikujuhatause äranägemisest rippuwaks tehtud, kes igal ajal wõib sellest instituudist wabateda, tema liikmeid wabastades.

Niiwiisi pole kahtlust, et ettewõtte administratsioon, wanemat wabastades, ilma lepitusasutuse otsuseta, ehk nende puudumisel ilma wahekohtulise läbiwaatamiseta, rikub seadust.

Kui nüüd wastata nende küsimuste peale, mis rkl. Keerdo üles seadis, siis tuleb järgmist öelda — esiteks: Kas on Wabariigi Walitsusel wabrikantide ühisuse kawatsus töölistewanemate õiguste kärpimisest teada?

Wabariigi Walitsusel ei ole semmi teateid mingisugustest kawatsustest, mis oleks sihitud töölistewanemate õiguste kärpimiseks.

Teiseks: on Wabariigi Walitsus wõi töö-hoolekandeministeerium wabrikantide ühisusele lootusi andnud walitsuse toetuse peale nimetatud kawatsuse kohta?

Ei Wabariigi Walitsus, ei ka töö-hoolekandeministeerium ei ole wabrikantide ühisusega mõtteidki wahetanud käesolewa küsimuse üle. Sellepärast ei wõiks ka juttugi olla sellest, nagu oleks walitsus ehk ministeerium kellegile mõnesuguseid lootusi annud.

Kolmandaks: mis mõtleb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et töölistewanemate kohta makswaid õigusi ei rikutaks ja need õigused laiendatud saaks?

Wabariigi Walitsus kaitseb töölistewanemate õigusi makswate seaduste põhjal. (W a h e l h ü ü e: Aga raudteewalitsuse trükikojas?) See asi ei ole praegu mitte päewakorras. (W a h e l h ü ü d e d. J u h a t a j a k õ l i s t a b.) Teie rahustuseks wõiksin siiski nii palju öelda, et wist ei ole seal mitte töölistewanema lahtilaskmisega te-

gemist, waid seal on kogu trükikoja tööliste kohta leping lõppenud ja uue lepingu alusel kas endised wõi uued töölistel palgatud.

Mis edaspidisesse puutub, siis teatan, et kuna ajutise walitsuse poolt maksmapandud määruse kohta mõnesugused lahkarwamised on tekkinud, siis on wii mane määrus tarwiliste muudatuste tegemise sihiga rewideerimisele wõetud.

J u h a t a j a K. P ä t s: Riigikogu läheb edasi järgmise päewakorra-punkti juurde.

Sõna on küsimuse ettekandmiseks rkl. Gustawson'il.

5. O. Gustawson'i küsimine kohtuministrile töölise Märta Mihkelson'i surnukspinaajate kohtulikule wastutusele mittevõtmise asjus.

O. Gustawson (is.) (loeb): 1918 a. kewadel arreteeris salkkond Pärnumaa Tori walla Kase küla taluperemehi sama walla Muru küla elaniku, töölise Märta Mihkelson'i, kelle wenda

Mihkel Mihkelson'i nad kahtlustasid Jaan Saal'i elumaja sütitamiskatses. Arreteeritud Tori wallamaija wiies hakkasid kinniwõtjad teda tee peal metsikult peksma püssiparadega ja kaigastega. Hüpati õnnetule jaluli rinna ja kõhu peale ning tallati seal. Peksmise tagajärjel suri Märta Mihkelson kohe peale Tori wallamaija jõudmist.

Saksa okkupatsiooni wõimud uurisid seda kuritööd. Peale Saksa okkupatsiooni wõimude Eestist lahkumist pidi selle asja uurimine minema Eesti kohtuwõimude kätte. Aga waatamata, et kirjeldatud kuritööst enam kui neli aastat möödas, ei ole midagi kuulda Märta Mihkelson'i surnukspinamises süüdistatawate isikute kohtu alla andmisest ja karistamisest.

Ülaltoodu põhjal palun wastust kohtuministrilt järgmistele küsimistele:

1) Kas on kohtuministril ülalkirjeldatud kuritöö teada?

2) Mis on kohtuministeerium teinud tähendatud kuritöös süüdistatawate isikute wastutusele wõtmiseks?

Kohtuministri kohustetäitja **A. Hellat**: Mihkelson'i asi on praegu kohtulikul uurimisel.

J u h a t a j a K. P ä t s: Riigikogu läheb edasi järgmise päewakorra-punkti juurde.

Sõna on küsimise ettekandmiseks rkl. Reesen'il.

6. J. Reesen'i küsimine Wabariigi Walitsusele kaitsepolitsei likwideerimise kohta. **J. Reesen** (kom.) (loeb): Walitsewatele erakondadele lähedalseiswas ajalehes „Päewaleht“ ilmus 30. jaanuaril s. a. järgmine teade:

„Kust kommunistide lendlehed tulewad? Kui läinud aasta suwel kommunistide suurem pörandaalune trükikoda kätte saadi, jäi pörandaaluste wäljaannete ilmumine soiku. „Kommunisti“ järjekorraline number tuli siiski läinud aasta lõpul wälja ja nüüd on sama pörandaaluse lehe uueaasta number ilmunud. Mõlemad numbrid on niisuguse wälimusega, nagu oleksid need mõnes uuestisoetatud pörandaaluses trükikojas walmistatud. On aga teada, et läinud aasta lõpul ilmunud pörandaalune leht Wenemaalt sisse toodud, samuti on selgunud, et jaanuarikuu „Kommunist“ Soome kaudu siia toodud.

Kommunistid püüawad oma wäljaannetele pörandaalust ilmet anda selleks, et näidata, nagu oleksid nad siin jälle kindla organisatsiooni suutnud luua. Sellega on seletatawad ka nende pörandaaluste „kongresside“ kirjeldused.“

Niisama on teised walitsewate erakondade ajalehed wiimasel ajal wahet pidamata rõhutanud, et Eestimaa kommunistiline partei likwideeritud olla. Ka sise-minister on mitmel korral seletanud, et proletaarlise rewolutsiooni hädaohtu praegu wabariigil karta ei tulla ja et riik kindlamalt püsida, kui kunagi enne.

Poolametlikkude ajalehtede informatsiooni ja siseministri seletusi silmas pidades soowin lähemal Riigikogu koosolekul Wabariigi Walitsuselt wastust järgmiste küsimiste peale:

1) Missuguseid ülesandeid täidab praegu kaitsepolitsei, kelle ülespidamiseks kulutatakse miljonid marku?

2) Kas kawatseb walitsus esineda seaduseelnõuga kaitsepolitsei ärakaotamise kohta?

Juhataja K. Päts: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

Sõna on rkl. Gustawson'il küsimise ettekandmiseks.

7. O. Gustawson'i küsimine põllutöoministrile ühele „asunikule“ poolemiljonilise ehituslaenu andmise kohta.

O. Gustawson (is.) (loeb): Teatawasti anti läinud aastal asunikudele ehituslaenu harilikult väga piiratud määral — 10.000 kunni 50.000 marka asniku kohta. Põllutöoministeriumi eelarwe arutamise puhul Riigikogu eelarwe-kommisjoni põllutöoministeriumi alamkommisjonis teati aga tõendada, et ühele põllutöoministeriumi kõrgemale ametnikule olla läinud aastal määratud terwelt 500.000 marka ehituslaenu.

Eeltoodu põhjal palun põllutöoministrilt wastust järgmistele küsimistele:

1) Kas on läinud aastal ühele põllutöoministeriumi kõrgemale ametnikule määratud 500.000 marka ehituslaenu?

2) Mis põhjustel on see härra teiste asunikudega wõrreldes asetatud eesõigustatud seisukorda?

Juhataja K. Päts: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

Sõna on küsimise ettekandmiseks rkl. Keerdo'l.

8. P. Keerdo ja A. Hansen'i küsimine Wabariigi Walitsusele töölisorganisatsioonide terroriseerimise kohta kaitsepolitsei poolt. **P. Keerdo** (is.) (loeb): Puhkepäewal, 24. dets. m. a. kella 6 paiku õhtul tulid Tartu töölisühisuste kesknõukogu ruumidesse 2 purjus isikut, kellest üks Tartu kriminaalpolitsei ametnik Volker (kaitsepolitseinik Volker'i wend). Nimetades endid Hispaania kommunistideks, mingi krahw Luxemburg'i wendadeks jne., hakkasid need kooswiibiwaid noortöölisi kõiksugu sõnadega sõimama, äwardama, kesknõukogu asju pilduma ja isikutunnistusi nõudma. Volker hoopis: „Mul on nii suur wõim, et teid kõiki siin maha lasta wõin.“

31. dets. kell 11 õhtul Eesti iseseiswa sotsialistliku töölispartei kinnisel perekonnaõhtul wisati kiwiga Tartu töölisühisuste kesknõukogu akna pihta. Samal õöl kell 12, parajasti siis, kui kooswiibiwad töölised „Internatsionaali“ lauluga uutaastat wastu wõtsid, wisati kiwiga üks aknaruut puruks. Edasi, samal õöl kella 3—4 wahel wisati 6—7 naelalise kiwiga uuesti saali tööliste keskele, kusjuures 2 suurt aknaruutu purustati. Ööwaht, kes kiwiloopijat kinni pidada tahtis, paisati

viimase poolt uulitsale maha. Siiski läks noortöölistel pika tagaajamise peale korda kiwiloopijat tabada. Politseis selgus, et kiwipilduja on tuntud Tartu kaitsepolitseinik Schneider.

Silmas pidades, et kaitsepolitsei Tartu osakonna ülema seletuse järele kaitsepolitseinikud midagi ilma ülemuse teadmata ei tee, peab oletama, et siin mitte ainult üksiku juhtumisega tegemist pole, waid kindla süsteemiga, mispärast allakirjutajad Wabariigi Walitsuselt järgmiste küsimiste peale wastust soowiwad:

1) Kas sünniwad sarnased töölisorganisatsioonide terroriseerimised walitsuse teadmisel ja kas niisuguseks „riigiwastastega wõitlemiseks“ nõutaksegi kaitsepolitseile kümned miljonid?

2) Kui ei, siis mis mõtleb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et niisugune tööliikumise terroriseerimine lõpetatakse ja süüdlased wastutusele wõetakse?

Juhataja K. Päts: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

Sõna on rkl. Gustawson'il küsimise ettekandmiseks.

9. O. Gustawson'i küsimine põllutööministrile Tartumaa Walguta mõisa ajutiste riigimaaderentnikkude poolemeeste maaüksimise korraldamise kohta.

O. Gustawson (is.) (loeb): Walguta mõisa tükeldamisel määrati poolemeestena asunikkude juurde kohtadele ajutisteks rentnikkudeks kümme perekonda, kellest mõned selle mõisa endised töölised, teised jälle sellesama mõisa põlised kandikohapidajad. Läänud sügisel on neile kõigile nende rendilepingud üles öeldud ja 1. mail s. a. peawad nad nende käes olwad maad ja hooned ära andma.

Juba läinud aasta oktoobris pöörasid tähendatud poolemehed põllutööministerriumi poole palwega, et neile kui tegelikuile maaharijaille, kellel täielik inwentaar maaharimiseks olemas, kindlustatakse teiste asunikkudega ühesugune õigus kohapidamiseks. Siinamaani ei ole aga põllutööministeerium heaks arwanud neile midagi wastata.

Ülaltoodu põhjal palun wastust põllutööministrilt järgmistele küsimistele:

1) Kas kawatsetakse Walguta mõisa poolemeestelt nende käes harida olew maa 1. mail s. a. ära wõtta?

2) Kuhu tahetakse tähendatud poolemehed ümber paigutada?

3) Kas ja missugustel alustel mõtleb põllutööminister ajutiste poolemeeste küsimust üldse lahendada?

Juhataja K. Päts: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

10. Eesti sotsiaaldemokraatlike tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse elluwimata jätmise asjus.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: Arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse elluwimata jätmise asjus.

Riigikogu poolt wõeti wastu 1. novembril 1921 a. põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seadus, mille põhjal tulid walida segakommisjonid, kes kindlaks määraksid põllutööliste palga alammäärad, tööpäewa pikkuse ja töowiljakuse normid iga aasta hiljemalt 15. webruariks järgnewa põllutööaasta peale. Kuid juba teist aastat pole need segakommisjonid oma ülesandeid täitnud, mis tagajärjel ülalnimetatud seadus on jäänud ellu wiimata ja praegu walitseb põllutööliste palkamises olukord, kus töölistel tööandjate wastu kaitse puudub. Põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seadusega tahtis Riigikogu tööandjate omawoli piirata ja põllutöölistele kaitset pakkuda, ka riikliselt seisukohalt kahjuliku üleliigse wäljakurnamise wastu. Walitsuse ülesanne sel juhtumisel, kui segakommisjonid tagajärgi ei anna, waid asjata tööjõu- ja rahalist kulu tekitawad, oleks olnud selleks abinõusid ja teesid leida, kujdas seadust ellu wiia. Seda ei ole aga tehtud.

Sellepärast palume Wabariigi Walitsuselt wastust järgmiste küsimiste peale:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seadus on selle tõttu, et segakommisjonid oma ülesandeid ei täida, ellu wiimata jäänud, ja selle tagajärjel põllutöölistel puudub igasugune kaitse seadus?

2) Kui on teada, mis kawatseb siis Wabariigi Walitsus selleks teha, et see seadus ellu wiidaks ja põllutöölised seaduslist kaitset leiaksid?

3) Kas kawatseb Wabariigi Walitsus uue, täielikuma seadusega esineda, wõi makswas seaduses parandusi ette wõtta?

Eesti sotsiaaldemokraatlise tööliste partei Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) L. Johanson.

Al. Tulp.

M. Püüman.)

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Käesolewa arupärimise on wälja kutsunud see asjaolu, et „Riigi Teataja“ järele on maksew seadus, mida aga tegelikus elus mitte makswaks ei peeta ja ei tarwitata. On tõsiasi asjaolu, et ainukene töökaitse-seadus, mis 80.000 põllutöölise ja 30.000 popsniku kohta käib, likwideeritud on. Eesti riigi loomise ajal arwati, et demokraatlikes riigis tuleb tingimata tähelepanu pöörata kõigi klasside peale ja sellepärast anti ka wälja töökaitse-seadusi, asuti kinnitusseaduste wäljatöötamisele. Riik pidi kaitsema, nii arwati tookord, nõrgemat tugewama wastu. Sellest ajast on ka pärit kõik seadused, mis meil töökaitse ja kinnituse alal üldse on päewakorrare kerkinud ja mis praegu kas komisjonides ehk mõne ministri laua-jaekas seisawad. Riigikogu päewil on kõik sootu teisiti läinud, kui Asutawa Kogu ajal seda kawatseti. 1919 a. wäljantud põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seadus käsitas peale üldnormide ka segakomisjonide töötamise wiisi. Seal oli ette nähtud, et selle seaduse alusel tulewad kokku segakomisjonid, kes seaduse põhjal wälja annawad lähemad ja täiendawamad määrused. Seaduses oli muu hulgas ka kindlustus, et segakomisjoni töö tagajärgi wõiks kanda. Nimelt on § 24 öeldud, et segakomisjon teeb oma otsused lihthäälteenamusega. Langeb häältearw pooleks, siis protokolleeritakse mõlemad ettepanekud, mille järele tööminister lõpuliku otsuse teeb. Töö-hoolekandeministrile anti wõimalus ka sarnasel korral, kui segakomisjonis ühisele wõi enamuse poolt wastuwõetud otsusele ei jõuta, mõlemate poolte arwamisi ja ettepanekuid ühtlustada ja makswat olukorda arwesse wõttes määrusi wälja anda.

Kuid olukord oli sel ajal koguni muutunud, kui seda seadust teist korda tuli teostada segakomisjonide asjus ja selle tagajärjel sündis ka, et tööandjad hakkasid saboteerima, segakomisjonisid boikotteerima. Seadus jäi teostamata ja töö-hoole-

kandeministeerium ei andnud ka § 24 põhjal wastawaid seadusi wälja. Parlamendil tuli 1921—1922 põllutööaasta kohta ajutised sunduslikud määrused wälja anda.

Sootu isemoodi kujunesid olud siis, kui Riigikogu kokku tuli ja koalitsiooni rühmad omawahel kokku leppisid. Mis see kokkulepe sisaldab, seda teised, eriti opositsiooni rühmad, ei tea. Ainult ühte wõib sellest kokkuleppest järeldada — töökaitse- ja kinnitusseaduste kohta on walitsemas eitaw seisukoht.

Riigikogu ei ole töökaitse- ja kinnitusseadusi teostanud ja ka põllutöölise tööaja ja palgaseadus on hingusele läinud 1921 a. Uue seaduse arutamisel esitasid sotsiaaldemokraadid paranduse, et kui segakomisjonides mingisugust kokkulepet ei saa, siis määrused wälja annab tööministeerium. Nii seisab seadus teostamata; ka neid paragrahwe, mis teisi tööküsimisi käsitawad, ei peeta. Põllumeeste rühma esitaja tähendas komisjonis, et ka § 5, milles ette nähtud on kirjalikkude lepingute ja palgaraamatute sisseseadmine, teostamata on. Niisama teostamata on ka seadus alaealiste kohta, kes alla 12 a. wanad, — siis korterite asjus, kus on ette nähtud kantsüllad õhu kohta, siis tööpäewade, puhkusaja ja muude tööttingimiste suhtes. Kõik need seadused ja määrused on teostamata.

On ette heidetud töölistele, et nemad segakomisjonis kokkulepet ei otsi. Selleks on palju põhjusi olemas. Esiteks juba see põhjus, et selle seaduse rahwalikuks tegemiseks wäga wähe ära on tehtud. Koosolekutest teatatakse üks näidial enne koosolekut. (W a h e l h ü ü e p ö l l u m e e s t e r ü h m a s t: J a k u i n e i l e k a j ä r e l e m i n d i, s i i s n a d k a e i t u l n u d!) Ei, neile ei ole sellest lihtsalt teatatud. Juhtusin ise kord olema Tartumaal ühes maakohas, kus parajasti segakomisjoni koosolek olema pidi, ja töölised ei teadnud sellest koosolekust mitte midagi. (W a h e l h ü ü e p ö l l u m e e s t e r ü h m a s t: N e i d e i h u w i t a s e e!) Seda arwate teie. (W a h e l h ü ü e p ö l l u m e e s t e r ü h m a s t: J a t e i e a r w a t e n ö n d a s a m u t i!) See on harilik asi, et neil päewil, kui koosolek on, see on nimelt pühapäewiti, peremehed ikkagi oma sulastele tööd leiawad; ja kui siis mõni tööline koosolekule läheb, nimetatakse neid pumasteks. Seal on juba terroriseerimisega tegemist. Ja peale selle on põllutöölised halwasti

organiseeritud, nii et nemad igal juhtumisel peremehe tahtmisele, kes neid hoitab koosolekule minemise eest, vastu ei julge panna. Mis puutub kokkuleppesse segakomisjonis, siis on seda väga raske saada, sest wahekord põllutöölise ja peremeeste wahel muutub päewpäewalt terawamaks. (Wahelhüüed: paremalt poolt: See oleks teile rõõmuks!) Kas ta teile rõõmuks on wõi mitte, seda ma ei tea. See on ka kõrwaline asi. Üks on aga selge, mida siin konstateerima peab, et segakomisjonis kokkulepet ei leita. Selleks mõjub ka esitus kaasa, et wahekord terawaks läheb. (Wahelhüüed: Õige, õige!) Jah, waadake, seal teie ütlete, et see õige on. Mina tahan ka seda tõendada, et see õige on, et põllutööline on saanud mingisuguseks jahiloomaks, et tema peale weeretatakse kõik süü. On kusagil pöud ehk ikaldus, siis on põllutööline selles süüdi, on maal kodukäsitöö kadumas, siis jälle on põllutööline selles süüdi. Ja nii ei ole pahempoolsed need, kes wahekorda terawaks ajawad, waid just parempoolsed, kes oma ajakirjanduses põllutöölisi äärmiselt mõnitawad ja süüdistawad, ning nende vastu ässitawad. Selleks lubage, et ma põllumeeste häälekandjast, nimelt „Kajast“ mõned väljawõtted ette kannan. Siin öeldakse nimelt 1922 a. 13. juuli lehes, et üks osa endistest töolistest on harjunud end sõjaajal hangeldamisest ära elatama, milleks siis laialised võimalused olid, ja et need inimesed püüawad niisamuti ära elada juhuslistest töödest ja sissetulekutest. Jah, waadake, nii kirjutawad need inimesed, kes teawad väga hästi, kes moodustawad hangeldajate tõusikute kihi spekulantide salgad, marodööride hulgad jne. Edasi kirjutatakse: „Teine osa wabadest inimestest elatab ennast samuti juhuslise teenistusega ja päewiti töölkäimisega. Päewiti suwekuudel töö käies teeniwad nad kõrgete palkade tõttu aasta ülespidamise ära ja wõiwad talwel täiesti wabalt elada.“ See on siis paradiis, tee suwel kaks kuud tööd ja siis ela aasta otsa ilma mureta. Teie, kes te maal elate, peaksite olusid nägema ja tundma ja peaksite ka, kui teil wähegi õiglusetunnet on, siis kui „Kajas“ sarnane artikkel ilmus, protesti awaldama. Aga majanduslised huwid nõuawad ja sellepärast muidugi jääb teil üle ainult waikida.

Edasi loeme: „Terweks suweks ehk aastaks nad endid talutöösse kinni ei an-

nagi ja peawad mõningaid talus ettetulewaid töid liiga raskeks ja mustaks.“

Waadake siis, missuguse mõnituseni minnakse! Sellele paneb krooni pähe järgmine lause: „Nii on talupidajad töölise saamisega suures kitsikuses. Kõrge palga eest leidub ikka weel mõni päewatööline põllutööle, kuid koduste tööde ja talituste peale enam kedagi ei tule, seal ei ole ka päewatöolistega midagi ära teha. Need tööd nõuawad ikka alalisemat tööjõudu, nagu karjatalitus. Lehmälüpsmist ja seasõotmist peetakse aga mustaks ja sõrmiwenitawaks tööks. Nii on sunnitud perenaine nüüd kõiki koduseid ja karjatalituse töid üksi ära tegema.“ On see nii? Teie, põllumehed, peate seda teadma. (Wahelhüüed: Väga õige!) Teil on kodus praegu 20—30 lehma, kas teie perenaine üksinda jõuab neid ära lüpsata? Kas nende kindralite proud, kes praegu linnas elawad, ka lehma lüpsawad? Ma ütlen, et „põllumeeste“ seas on praegu inimesi, kes ei teagi, et lehm lüpsab. (Naer.) Kui nüüd niisuguste süüdistustega tullakse meie maatöölise vastu, muidugi, see ajab töölise wahekorra liiga terawaks. (Wahelhüüed: See ei ole süüdistus, see on seisukorra hindamine!) See ei ole seisukorra hindamine, waid see on kõigesuurem mõnitamine, mis maatöölisele üldse osaks on saanud, ja mida ta ka opmani ega kiltrite käest pole kuulnud.

Edasi kirjutatakse: „Nii kuulatakse juba mitmelt poolt, iseäranis Wiljandi maalt, et talupidajad raske seisukorra tõttu oma majapidamist likwideerima hakkawad. Nad müüwad eestkätt oma krundi peal olewa metsa maha, et siis talu terwena ehk osade wiisi ka ära müüa. Tuleb muidugi uus peremees, katsub õnne, kuid warsti on ka tema jõud otsas ja koht hakkab käest kätte rändama.“ Kuid kus on niisugune rändamine ette tulnud, et koht hakkab niimoodi käest kätte käima? See metsa mahamüümine tuleb aga sellest, et praegu soodsad tingimised on metsa mahamüümiseks. Sellega katsute teie jällegi oma teguwiisi warjata ja süüdi põllutöölise peale ajada. Nii peab ikka ja igalpool olema põllutööline patuoinas, kelle selga kõik süü weeretatakse. (A. Tupits (põl.): Küll on Teil aga wiletsad põhjendused.) Teie otsige wiletsust sealt oma lähedusest, aga mitte siit.

Siis edasi kirjutatakse: „Meieaegne põllutööline ei wasta kaugeltki ajanõue-

tele. Ta on isegi halwem, kui põllutööline 10—15 aastat tagasi. Tolleaegne põllutööline tundis kõik tööd, ta oskas teha kõiki neid lihtsaid põllutööriistu ja muid tarbeasju, mis põllumehe majapidamises tarwilikud. Tema juures ei olnud mingisugust aja kaotsileminekut, tingitud halbade ilmade ehk wälise töö waheaegadega. Alati leidus tööd, mis talle kodus teha wõis anda, sest millal on põllupidajal tööst puudus? Edasi loeme, et on juhtumisi, kus terwes talus ei leidu ühtegi sulast, kes oskaks wikatid warre otsa panna ehk reha teha. Selle töö jaoks peab nüüd põllumees puusepa palkama. (W a h e l l h ü ü e: Seda Teie ei tunne, aga Marx'i Teie tunnete!) Marx'i tunnete teie ka!

Waadake, niisuguste etteheidetega saawad toime need põllumehed, kes tõesti ise ei oska wikatit warre otsa panna. Niisuguseid põllumehi on meil wiimastel aastatel wäga palju juurde tulnud, kes aga oskawad töölistele oskamatus, saamatust ette heita. Eelarwe-kommisjonis esines härra Saul seletusega, et oma kodutöö, riidekudumine, tuleb kallim, kui wabriku oma. Arusaadaw, et wabrikutöö on odawam. Nüüd tullakse jällegi seda tööliste arwele kirjutama. Sihilikult arwatakse, et ehk leidub peremeeste hulgas neid, kes tõesti aru ei saa, et wabriku kott tuleb ikkagi odawam, kui kodus koetud kott. Nii tehakse meeoleolu põllutööliste wastu.

Edasi kirjutatakse: „Isegi lihtsamaid töid ei osata teha. Kui waatame, kuidas mõnel pool wili rõnkudesse on pandud, nii et ta paari päewa pärast täieliselt maha wariseb ja mädanema hakkab, siis ei wõi seda mitte üksi lohakusega seletada.“ Seda lohakust ja oskamatus tuleks kirjutada peremeeste arwele. (N a e r p a r e m a l p o o l.) Isegi weel kaugeemale minnakse. Kui kusagil mõisas wälitseja oma koha peal ei seisa ja asju nii juhib, et siin wastutusele wõtmisega tegemist oleks, siis see jällegi weeretatakse tööliste selga. Nii oli tänawuaasta „Kajas“ järgmine tükk: „Rawila mõisas jäi tänawu 25 postiwahet ehk 100 wakamaad segawilja kaswama ja 60 postiwahet ehk 240 wakamaad tõuwilja, otra, mahaniidetult loogus mädanema. Lehmja mõisas Kongu talu rentnikul jäi wakamaa suurune tükk ristikhaina tegemata ja mitmel teisel niisamuti, — ei jõuta liig lühikese tööpäewaga ära teha. Niisuguseid kurbi nähtusi wõiks ainult Harjumaalt weel mitmeid tuua. Kuid on ennemaltki

„Kaja“ weergudel kirjutatud ja lugijal pole nad uudiseks. Põllumehe meel lööb aga nukraks seda lugedes, kuid walitsuse ringkondades jäädakse nähtuse wastu ükskõikseks. Nähtawasti peetakse seda üsna loomulikuks, et meie maal liig lühikese tööpäewaga kõike wilja ikkagi ära koristada ei suudeta. Kuid kas see wähest pisut liig ei ole, kui ühesäinsas riigimõisas 340 wakamaad põlluwilja lume all mädanema lastakse minna. Kuid Harjuma ja Rawila pole meil mitte ainumaks nähtuseks, waid niisuguseid kurbi nähtusi wõib kahjuks teistest maakondadest ja mõisadest sadasid tuua, mis riigile äraarwamata kahju sünnitawad.“ Öeldakse, et kartulid on jäänud wõtmata, nii mõisades, kui ka taludes, igalpool seal, kus wõõrast tööjõudu tarwitatakse ja töökeelu-seadusest kinni peetakse. (W a h e l l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: See on õige!) See on õige, et wili koristamata jäi ja see põllutöölise arwele, tema tööpäewa pikkuse arwele pannakse? Kuid teie teate ka wäga hästi, et harilik tööpäew suwel on 12—13 tundi. Kui peremehed hooletud on ja isegi wahel kurihtliselt wiljad põllule mädanema jäetakse, riigile kahju toodakse, waadake, siis tullakse niisuguste juttudega selleks, et tähelpanu kõrwale juhtida ja õiget süüdlast warjata. Süüdistused aetakse kõik põllutööliste töökaitse-seaduste peale. Öelge nüüd, kui niisuguste süüdistustega wälja tullakse, kas see ei aja wastolu terawaks ja isegi nii terawaks, et igasugused läbirääkimised wõimatuks saawad. See kõik on tingitud sellest meeolust, mis meie tõusikklassi juures nähtawale tuleb. Sellest meeolust juhitud parempoolsed, eesotsas maaliitlased, tarwitawad kõik oma jõu selleks, et tööliste elu weel raskemaks muuta, weel raskemaks, sest nemad teawad, et mida raskem inimene seisukord, seda wähem see inimene oskab oma kodaniku õigusi tarwitada. Inimesi tahetakse maal niisugusesse seisukorda suruda, et nemad ennast üldse kodanikuna ei wõigi tunda. Teie teate wäga hästi, missugused tagajärjed olid pärisorjusel. Teie teate wäga hästi, kuidas Eesti ajaloolased seda kirjeldawad, kuidas tuimus inimeste juures maad wõttis. Waadake, niisugust seisukorda tahawad „kogupõllumehed“ oma põllutööliste tuua ja siin on teile see põhjenduseks, et teie tahate elawast inimesest wõimalikult palju kasu wälja suruda, wõimalikult palju profiiti lüüa. Peab ütlema, selle juu-

res on teid saatmas poliitiline lühikene nägemine, isegi kanapimedus, et wõtate eeskujuks Balti paruni. Kui Balti parun teie asemel oleks praegu, siis tema oma töölist ei püüaks nii suruda, kui seda meie külade jõukamad mehed teewad. Meie põlluharija rahwas on küll orjapõlwest waba, kuid hingeliselt on tema keskel ikkagi weel pärisorjuses liikmeid. Kui üks inimene hingeliselt pärisori on, siis sunnib see teda tegutsema nii, et teist kehaliselt orjusse suruda. Seda püüate teie kätte saada. Teie tulete ja ütlete, et meie soowime wabawõistlust. Seda ütlete teie, kes ise põlgate kõike, mis waba, wabaid inimesi, (N a e r p a r e m a l p o o l.) wabaid koole, kõike teie põlgate, mis waba on. Ainuke asi, mida teie tulete kaitsma, on waba kokkulepe. See on ka arusaadaw, sest teie teate väga hästi, et see waba kokkulepe, mida teie tööline teiega sõlmib, ei ole waba. Tööline on sunnitud teie kokku leppima, selleks sunnib teda nälg, selleks sunnib teda elu alalhoidmise tung. Temal jääb ainult walida, kas ta nälgigu, wõi wõtku tööandja tingimised wastu. Waadake, sellest saate teie väga hästi aru ja sellepärast olete teie waba kokkuleppe poolt. Wõtke selle waba kokkuleppe juures meie perekonnaga sulase seisukord: kui tema juba ühes talus on, on temal seal korter, kuhu on temal siis võimalus minna seal talust, kui temaga leping lõpetatakse?! Tema on sunnitud wastu wõtma need palganormid, need töötingimised, mida peremees temale ette kirjutab, see peremees, kelle uluall tema on. Temal ei ole ka võimalust linna minna, nagu see enne sõda võimalik oli, waid tema peab wastu wõtma peremehe tingimised.

Kui siin alammäärased ei ole, siis muidugi määrab teie oma taktitunne ära need piirid, kus leping sõlmitakse. Missugused on siis õieti need töötingimised maal ja missugused korteriolud? Teie teate väga hästi, kuidas on lugu maal korterioludega. Waremal ajal kirjutasid põllumehed ise korterioludest maal, kuid nüüd ei ole ma weel lugenud ühestki põllutööstuslisest ajalehest, et oleks meie maa korteriolude peale tähelpanu juhitud. Seal näeme kõiksuguseid poliitilisi artikkelid, kuid korteriolude peale tähelpanu ei pöörata. (O. A m b e r g (kristl.): Teie lasete wanad korterid ka hukka minna!) Ma ei kuule, mis Teie räägite. Nii on korterid ka maal praegu parandamata. Tartumaal tean ma ise juhtumist:

läksin maale ja seal sulased, kes magasid oma ruumis, ütlesid, et öösel peawad nad käed hoolsasti teki all hoidma, sest kui käsi wälja jääb, siis on ta hommikuks ära külmanud. (N a e r p a r e m a l p o o l j a w a h e l h ü ü d e d : T e k i p e a b i k k a p e a l e w ö t m a ! K a s s o t s i d a l a s t i m a g a w a d ?) S e e tähendab, et tuba nii külm oli, et teki alt kätt wälja ei wõinud jätta. Wõib olla, et teil on isesugused kalduwused. Ja selle sõna „alasti“ wäljaütlemine walmistab teile teatud lõbu.

Mis puutub palgatingimistesse, siis teie teate, missugused need praegu on — 15—35 tuhat kõik kokku, mis teie natuuras annate parematel tingimistel. Ja ka see, mis teie segakommisjonis ette panite, ei ole suurem, — muidugi, kui teie hakkate oma natuuras antawaid aineid selle järele hindama, palju „Estonia“ nende eest saab, siis tuleb see summa suurem: kui teie aga wõtate selle hinna, mis need ained kohapeal maksawad, siis ei tule ka see, mis teie segakommisjonis pakkusite, mitte üle 40 tuhande aastas. Waadake, niisuguste tingimistega tahate teie töölisi rasketesse töötingimistesse suruda. Muidugi on ju teil sealjuures oma majanduslised kaalumised ja mis läheb teile see korda, missuguses seisukorras on 100 tuhat inimest, kes praegu palgatööst maal elawad. Peab ütleva, et maal on tihti märgata, et mõnedel suurperemeestel on põllutöolistest sarnane arwamine, nagu mõnel naisterahwal hobustest, et need wõiwad alati liikuda. (J. H ü n e r s o n (põl.): M a a n a i s e d e i o l e n i i r u m a l a d !) J a p e a b ü t l e m a , e t s e d a k ö i k e t e e w a d n e e d , k e s e n n a s t m u u h u l g a s k a p a t r i o o t i d e k s n i m e t a w a d . N o j a h , n ü ü d o n n i i s u g u n e a e g , e t p a t r i o o d i k s n i m e t a w a d e n n a s t k a n e e d , k e s r a h w a w i l e t s u s e s t j a k a n n a t u s e s t e n e s e l e p r o f i i t i t a h a w a d l ü ü a . N e e d o n a l a t i n e e d k ö i g e s u u r e m a d p a t r i o o d i d , k e s õ i e t i a i n u l t r a s k u s i m a a l e t o o w a d , j a k e s k u n a g i e i l o o b u ü t l e m a s t , e t n a d p a t r i o o d i d o n , j a k u i n a d o m a j o o m i n g u i d p e a w a d , s i i s l a u l a w a d n a d i s e g i i s a m a a l a u l e . (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : K a s „ K a j a k u s “ ?) N o h , t e i e l a u l a t e k a m u j a l , k u i „ K a j a k u s “ . J a n e e d i n i m e s e d a r w a w a d , e t n ü ü d t ö ö l i n e p e a b s e e o l e m a , k e d a t u l e b s u r u d a k ö i g e r a s k e m a s s e s e i s u k o r d a . M u i d u g i , e i s a a j u m e i e t ö u s i k - k o d a n l u s e l t n ö u d a t ä i e l i k k u a r u s a a m i s t t ö ö l i s t e k l a s s i s e i s u k o r r a k o h t a , s e s t k o d a n l u s e l o n , m i t t e ü k s i m e i l , w a i d i g a l p o o l j a i g a l m a a l o m a -

duseks põhimõtete lagedus, toorus, ruma-lus ja argtus ja need omadused sunniwad alati ühte klassi alla suruma, seal juures riigi ja üldsuse huwisid tähele panemata jättes. Meie riigis, kus meil walitsewat kõrgemat seisust ei ole, tuleb üldsuse huwide peale rohkem tähelpanu pöörata ja tuleb korraldada ka tööliste seisukorda. Sel-lepärast on tarwilik, et põllutööminister tuleks ja ütleks, missugused kawatsused on temal ühenduses põllutöölistega ning mis mõtleb tema teha selleks, et seadus elujõuliseks saaks, et seadust täidetaks, mida senni mitte tehtud ei ole, ja mis mõtleb tema teha selleks, et seadus saaks uuesti maksma pandud?

Juhataja **K. Päts**: Palun neid Riigikogu liikmeid, kes arupärimise was-tuwõtmist toetawad, kätt üles tõsta. (Hääletatakse ja loetakse hääli.) Arupärimist on toetanud 24 Riigikogu liiget, sellega on see ta-gasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

11. P. Keerdo, A. Hansen'i ja J. Tomp'i arupäri-mise-ettepanek Wabariigi Walit-susele waesemate elanikkude rawitsemise küsimuses. (Arupärimise-ette-paneku tekst:

„Hiljuti tehti Tal-linna linna keskhaige-majas korraldus, mille järele edaspidi haigede wastu wõetakse ai-nult maakonna, walla wõi mõne muu asu-tuse kirjaliku tunnistusega, et wastaw asutus rawitsuskulude tasumise eest was-tutab, ehk siis, kui kahe nädala rawitse-mise kulud ette maksetud. See korraldus olla tehtud Wiru maakonnawalitsuse se-letuse põhjal, et Wiru maakonna elanikka ainult nimetatud tunnistustega warusta-tult rawitsusele tuleb wõtta ja nagu järe-lpärimisel linna terwishoiu osakonnast sel-gus, terwishoiu peawalitsuse teadmisel. Samasugune rawitsusele wõtmise kord maksab riigi kulul ülewalpeetawates hai-gemajades, näituseks Tartu ülikooli klii-nikutes.

Kuna kogu aja töölisajakirjanduse ja töölisorganisatsioonide sulgumisi, töölis-liikumise tegelaste arreteerimisi, maalt saatmisi, sunnitööle ja surmamõistmisi jne. on põhjendatud Wene tsaariaegsete seadustega ja senati seletustega, selleko-hase senati seletuse järele aga haigema-jad kohustatud on igat haiget ainult isi-

kutunnistuse ettenäitamisel rawitsemisele wõtma wastawa kogukonna arwel, mis risti wastu käib ülalkirjeldatud waesema-tele elanikkudele rawitsemise täiesti wõi-mataks tegewale korrale, siis panewad allakirjutajad Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise aru-pärimisega:

1. Kas on Wabariigi Walitsusel kir-jeldatud rawitsusele wõtmise kord teada?

2. Kas maksawad Wabariigi Walit-suse arwates tsaariaegsetest seadustest ja senati seletustest ainult need, mis sihi-tud tööliisklassi wastu?

3. Mis mõtleb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et waesematele kihtidele ker-gendada haiguse korral rawitsemist?

Palume wõtta see arupärimine Riigi-kogu 11. jaanuari koosoleku päewakorda.

Tallinn, 9. jaanuaril 1923 a.

Riigikogu liikmed:

(Allkirjad) P. Keerdo.
A. Hansen.
J. Tomp.“)

Sõna on arupärimise põhjendamiseks rkl. härra Keerdo'l.

P. Keerdo (wäljasp. rhm.): Waba-riigi seaduste kogus pole kunagi puudus olnud paragrahwidest, kui neid on tarwis olnud tarwitada tööliste wastu, kas töö-liste organisatsioonide sulgumiseks wõi energilisemate tööliste wangimajja paigu-tamiseks. Paragrahwe ei ole aga mitte leitud siis, kui neid oleks tarwis olnud „landeswehrlaste“ wõi teiste parempool-sete wastu. On weelgi kaugemale min-dud ja seal, kus paragrahw olemas on, ei ole, wõi pole tahetud üles leida seda pa-ragrahwi, kui tema läbi wäikestki kasu oleks wõidud tuua töölistele. Kui 1919 a. siseminister Hellat laiali saatis esimese töölistekongressi, siis leidis tema otsekohe kerenskiaegse paragrahwi, et kongressi-liikmeid wälja saata.

Käesolew arupärimine käsitab ühte juhtumist, kuidas hiljuti Tallinna linna keskhaigemajas korraldus tehti, et hai-geid enam muidu haigemajja wastu ei wõeta, kui nad mitte kahe nädala rawitsemise kulusid ette ära ei maksa, ehk jälle wastawat tunnistust ei too omawa-litsusliselt asutuselt. Et see korraldus waesematele elanikkudele rawitsemise täiesti wõimatuks teeb, on selge, sest praegu maksab Tallinna linna keskhaige-

majas rawitsemine 250 mk. päewas, ja missugusel waesel inimesel on wõimalik maksta ette niisugusel korral kahe nädala rawitsemise kulusid. Niisugune korraldus ei ole mitte ainult Tallinna linna haigemajas maksew, waid niisugune haigete wastuwõtmise korraldus on ammu neis haigemajades, mis riigi ülewal pidada, nagu Tartu ülikooli kliinikutes jne. Ometi oli tsaariajal niisugune korraldus, mille järele haigemajad pidid vastu wõtma iga haiget, kellel isikutunnistus oli, mille järele wastawalt kogukonnalt kulusid sisse nõuti. Kusagil Liiwimaa wallas oli juhtumine, kus wald ei tahtnud oma kodaniku rawitsemiskulusid kanda. Asi wiidi kohtusse ja sealt edasi kunni senati. Senat andis seletuse, mille järele iga kogukond on kohustatud maksma oma kodanikkude rawitsemise tõttu tekkinud kulud ka sel korral, kui kodanik on oma kogukonna teadmata haigemajja läinud, märkusega, et kui tema jõukas on, siis tulewad temalt kulud tagasi nõuda. Seletus oli antud, kui ma ei eksi, 27. mail 1903 aastal. Nähtawasti ei maksa sarnane seletus meil, kuna kõik teised seadused ja seletused makswad on. Sellest wõib järeldada, et tsaariaegsetest seadustest ainult need makswad on, mis töölisklassi vastu sihitud, aga mitte need, mis laiemate rahwahulkade kasusid natukenegi kaitsewad.

Tegin järelepärimise Tallinna linna terwishoiu osakonnalt, et teada saada, kelle poolt ja missugustel alustel korraldus tehtud. Sealt wastati mulle, et korraldus on maksma pandud riigi terwishoiu peawalitsuse teadmisel. Tähendab, siin ei ole mitte tegemist, nagu juba ütlesin, ainult üksiku omawalitsuse seaduse muutmisega, waid see korraldus on tehtud terwishoiu peawalitsuse nõusolekul ja maksab ka riigi poolt ülewalpeetawates haigemajades. Niisugune tsaariaegsete paragrahwide mittetunnustamine, mis waesemate kihtide terwishoidu aitaks parandada, on kokkukõlas kogu meie walitsuse poliitikaga sotsiaalsetes küsimustes. Walitsuse tähelepanu on sagedasti juhitud hoollekande puudulikkuse peale, kuid selle peale waatamata pole esinetud wastawate seaduste muudatustega. Olgu näituseks toodud haiguste vastu kinnitamise seaduseelnõu. Mitte ainult Riigikogu enamusrühmad, waid ka walitsuse esitajad raiuwad vastu sellele seadusele, mis juba mitmed parlamendid läbi käinud. Walitsuse esitajad katsuwad igapidi sea-

duse ulatust wõimalikult piirata. Wiimasel haiguskindlustuse seaduse erikomisjoni koosolekul läks walitsuse esitaja niikaugele, et ta isegi neid seisukohti ei tunnistanud, mis juba nõndanimetatud rahwuwahelistel töökonwerentsidel omaks olid wõetud, olgugi et walitsus ise neist konwerentsidest osa on wõtnud ja nende otsuste tegemiseks kaasa on aidanud. Seda silmas pidades peab otsusele jõudma, et meil kõiki seadusi kahesuguse mõõdupuuga mõõdetakse, selle järele, kas neid tarwitatakse waesemate wõi jõukamate kohta. Sellepärast nõuame Wabariigi Walitsuselt wastust, kas on walitsusel teada kirjeldatud rawitsuse kord ja kas maksawad Wabariigi Walitsuse arwates tsaariaegsetest seadustest ja senati seletustest ainult need, mis on sihitud töölisklassi vastu.

Juhataja **K. Päts**: Asun selgitamisele, kas tarwilik arw Riigikogu liikmeid seda arupärimist toetawad. (Hääletatakse.) Arupärimise poolt on hääletanud 14, seega ei ole mitte tarwilik arw Riigikogu liikmeid arupärimist toetanud, mispärast arupärimine on tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

12. J. Reesen'i, J. Tomp'i ja P. Keerdo arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Kõpu metsaringkonna walitsuse poolt karjaskäimise lepingute rikkumise asjus.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Kewadel 1922 a. andis endise Kõpu mõisa metsaringkonnas Wiljandimaal metsaringkonna walitsus kohalikkudele elanikkudele lubasid wälja, mille põhjal lubade saajate kariloomadele õigus anti nimetatud ringkonna metsades käia. Lubale oli ka kirjutatud, et pileti wäljaandmise puhul maksab piletisaaja 200 marka kautsjoni iga metsaskäiwa lehma pealt, mida ka piletisaajad sisse maksid. Piletitele oli tähendatud, et see kautsjon sügisel, kui kariloomad lauta jääwad, piletisaajatele tagasi saab maksetud. Kui karjad sügisel metsast ära jäid, hakkasid ka piletisaajad kautsjoni tagasi nõudma. Nüüd aga seletas ringkonna metsawalitsuse ametnik, kelle poole kautsjoni tagasinõudjad selles asjas pöörasid, et pärast seda, kui lubad wälja olid antud, on metsade peawalitsuselt tulnud ringkiri, mille järele kautsjon metsa-

dewalitsuse kasutamiseks jääb, ning jättis karjapiletite saajatele kautsjoni välja maksmata. See asjalugu on kohaliste popsnikkude ja väikekohapidajate ning rentnikkude keskel tõsist meelepaha sünnitanud, kes sarnase põhjendamata lepingu rikkumise eest kusagil kaitset ei leia.

Et see üksik nähtus ei ole, vaid massiline, mis väga laialdast rahulolematust waesema rahwa hulgas tekitanud, paneme ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et metsade peawalitsuse poolt metskonna-üleimatele ja metsaringkondade walitsustele on ette kirjutatud ringkirjaliselt seaduswastaselt karjaskäimise lepinguid rikkuda?

2) Kas mõtleb Wabariigi Walitsus Kõpu metsaringkonna walitsuse poolt karjaskäimise piletite väljaandmisel sissenõutud kautsjonide omawoliliselt ärawõt-
tjad wastutusele wõtta?

Palume see arupärimise-ettepanek wõtta Riigikogu lähema arupärimise koosoleku päewakorda.

Tallinnas, 12. I. 23 a.

Riigikogu liikmed:

(Allkirjad) Joh. Reesen.

J. Tomp.

P. Keerdo.“)

Sõna on arupärimise põhjendamiseks rkl. Reesen'il.

J. Reesen (kom.): Eesti rahwa wanasõna „käbi ei kuku kannust kaugele“ maksab praegustes oludes Eesti riigis täies ulatuses. Kui teie wõtate ja waatate seda tegewust, mida meie walitsewad wõimud ja walitsewad erakonnad selle aja jooksul on ajanud, kui nad wõimul on olnud, siis peame ütleva, et see poliitika ja need teod on wilja kannud ka kõige kaugemates maa- ja metsanurkades, nii lai wõi kitsas, kui ka see Maarjamaa ei ole. Need nähtused, mis on kõrgemate organide juures maad leidnud, millest on tihtilugu üht wõi teist fakti ette kantud ehk. kui wõtta ametnikkude omawoli, riigiwargust jne., need on alalised nähtused, mis iga aasta ja iga kuu meie riigi organismis maad leiawad. Wiimastel nädalatel lugesin jälle, kuidas raudteewalitsuses ametnik rahaga plõhku on

pistnud. Arusaadaw, et need teised wäiksemad ametnikud, kus wäiksemad kaswad ja wäiksemad warandused, siis ka wäiksemal mõõdul tahawad sellele järele teha.

Käesolew arupärimine käsitab üht neist faktidest, kus üks wäikene inimene metsanurgas on saanud sellega walmis, et tema on omawoliliselt, nagu inimesed sealte meile seletawad, mingisuguse eeskirja põhjal ära wõtnud kautsjoni, mida ta karjaskäimise lepingute põhjal karjapidajatelt nõudis. Asi seisab nimelt selles, et kewadel 1922 a. andis endise Kõpu mõisa metsaringkonnas Wiljandimaal metsaringkonna walitsus kohalikkudele popsnikkudele ja töölistele lubasid välja, mille põhjal lubasaajate kariloomadele õigus anti nimetatud ringkonna metsades käia. Lubale oli kirjutatud, et pileti väljaandmise puhul maksab piletisaaja iga metsaskäiwa lehma pealt 200 marka kautsjoni sisse, mida lubati pärast, kui kari lauta jääb, piletisaajatele tagasi maksta. Kui aga sügisel kariloomad lauta jäid ja piletisaajad kautsjoni tagasi nõudma läksid, siis seletas ringkonna metsawalitsuse ametnik, et kautsjon jääb ära sellepärast, et metsade peawalitsuselt tulnud ringkiri, mille järele kautsjon metsawalitsuse kasutamiseks jääb. Nii näeme meie, kuidas metsaringkonna walitsuse ametnikud omawoliliselt talitawad, milleks neile mingisuguseid õigusi pole antud. Metsade peawalitsuse poolt on välja töötatud karjaskäimise piletid, mis on välja antud ühele Kõpu metsaringkonnas asuwale popsikohapidajale, kelle kari Kõpu metsaringkonnas wäljas käib. See pilet on antud 24. mail 1922 a. ja tema teisel küljel on üles tähendatud määrused, mida piletisaaja on kohustatud silmas pidama, kui ta kariloomad riigimetsas laseb käia. Pileti pealkiri on järgmine: „Karjatamise piletiwõtja kohustused riigimetsades“. Need kohustused oleksid siis järgmised: On lubatud karjatada ainult piletil äratähendatud kohtadel. Karjatamine on keelatud: a) noortes metsades, b) istutatud kohtadel, c) raiestikkudes ja heinamaadel, kui nende peal karjatamine eraldi lubatud ei ole.

2. Koeri metsa kaasa wõtta on kõwasti keelatud. Keelust hoolimata kaawõetud koerad wõiwad metsametnikkude poolt maha lastud saada, ilma et omanikul õigust oleks nende eest tasu nõuda.

3. Kõwasti keelatud on:

a) puude ja põõsaste raiumine ja rikumine;

b) tuletegemine okaspuumetsades igal ajal ja soode ja rabade peal kuiwal aja-järgul;

c) suitsetamine okaspuumetsades;

d) igasuguste metslindude ja loomade püüdmine ja nende pesade lõhkumine (välja arvatud on rööwlinnud ja -loomad, nagu kullid, waresed, harakad, hundid jne.);

e) loomade kraawidest üleajamine, kui selleks sillad ehk trumbid olemas.

4. Karjaomanik wastutab kõigi kahjude eest, mis tema karjase süü ehk hooltuse läbi metsale tehakse.

5. Kui ülalnimetatud tingimised suwe jooksul kolm korda ehk rohkem rikutakse, kaotab piletiomanik karjatamise õiguse, ilma et tal õigust oleks sissemaksetud raha tagasi saada, ja edaspidi seesugusele karjatajale karjatamise piletid enam välja ei anta."

Siin p. 5-das on ära tähendatud, et sel juhtumisel, kui karjataja on 3 korda ettelõetud määrusi rikkunud, siis wõetakse temalt ära sissemaksetud raha ehk, nagu siin sõna sõnalt on öeldud, „tema kaotab õiguse sissemaksetud raha tagasi saada“. Kuna aga kodanik, kes ses asjas metsade peawalitsuse poole pööras, määrusi rikkunud ei olnud, tema ei olnud 3 korda nende wastu eksinud, ei makstud temale siiski sissemaksetud raha tagasi, waid seletati, et see metsade peawalitsuse ringkirja põhjal üldse tagasimaksmise alla ei käiwat. Kui see kodanik pööras põllutööministeeriumi metsade peawalitsuse poole seletuse saamiseks, sai tema nimetatud peawalitsuse poolt järgmise wastuse: „Kodanik Hans Jaani p. Schröder'ile, Wiljandimaal, Puiatu wald. — Wastuseks kirjale 17. dets. 1922 a. teatab peawalitsus, et Teie palwe ei wõi täitmist leida, sest et raha tagasimaksmiseks lubadust pole antud ja et karjatamise fondile arwatud 400 marga tagasimaksmine sugugi ette nähtud ei ole.

Tempelmark 20 marga suuruses kustutatud."

Nii siis on põllutööministeeriumi metsade peawalitsus oma wastusega Kõpu metsaringkonna walitsust õigustanud ära wõtma sissemakstu, kuna aga pileti teisel küljel selge sõnaga on öeldud, et sissemaksetud raha saab tagasi maksetud sel

puhul, kui neid norme ei rikuta, mis ma siin ette kandsin. Käesolewal juhtumisel neid norme rikutud ei ole, kuid metsade peawalitsus õigustab siiski seda, mida kohalik metsaringkonna walitsus teinud. Järjelikult on kõik niisugused asjad lubatud ja metsade peawalitsuse poolt ei ole midagi selleks ette wõetud, et ametnikkude omawoli koha peal taltsutada ja nende tegewuse järele walwata. Kui teatawa aja peale leping on tehtud, siis peab sellest lepingust kunni lepingu tähtaja lõpuni kinni peetama. 1922 a. tegi Kõpu metsaringkonna walitsus kohalikkude wäikekohapidajate ja popsnikkudega lepingu karjatamise suhtes. See leping oleks pidanud maksta täies ulatuses. Kohalik Kõpu metsaametnik seletab aga, et metsade peawalitsuse poolt on tulnud ringkiri, mis lepingut sisuliselt muudab. Mina küsiks in põllutööministrilt: kas on niisugust ringkirja saadetud ja missuguse õiguse peale toetades lubas põllutööministeerium enesele lepingut rikkuda, mis Kõpu metsaringkonna walitsusel oli sõlmitud kohalikkude elanikkudega?

Edasi ma küsiks in: kas on Wabariigi Walitsusel teada, et metsade peawalitsuse poolt metskonna ülematele ja metsade ringkondade walitsustele on ettekirjutatud ringkirjaliselt seaduswastaselt karjaskäimise lepinguid rikkuda?

Kas mõtleb Wabariigi Walitsus Kõpu metsaringkonna walitsuse poolt karjaskäimise piletite väljaandmisel sissenõutud kautsjonide omawoliliselt ärawõtjaid wastutusele wõtta?

Juhataja **K. Päts**: Asun selgitamisele, kas on tarwilik arw Riigikogu liikmeid selle arupärimise wastuwõtmise poolt. (Hääletatakse ja loetakse hääli.) Selle arupärimise wastuwõtmise poolt on hääletanud 20 Riigikogu liiget, sellega on arupärimine wastu wõtmata jäänud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

13. J. Reesen'i, P.

Keerdo ja J. Tomp'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele koosolekuseaduse rikkumise asjus.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„5. jaanuaril s. a. korraldas rkl. J. Reesen Puiatu wallas Wiljandimaal rahwa koosoleku, kus kõneles praegusest poliitilisest seisukorrast ja tööliste, popsnikkude, asunikkude jne. ülesannetest. Kõne-

ajal kogus koosoleku ruumi salkkond kohalisi kütirühma tegelasi Martinson'ide ja Saarepera' dega eesotsas, kes kõik mitte kained ei olnud ning hakkasid koosolekul lärmitsema. Kui koosoleku juhataja korrale kutsus, vastasid nimetatud kütirühma tegelased sagedamate mõirgamistega. Kui kõneleja nõukogude Wenemaa rahvusvahelist poliitikat Prantsusmaa omaga võrdles, mõirgasid kütirühma tegelased Wenemaa näljast, milles kommunistid süüdi olewat. Kui kõneleja ära näitas, kes Wenemaa näljas süüdlased, siis tahtsid kütirühma mehed kõneleja kallale kippuda ja ähwardasid „kõiki kommuniste maha tappa.“ Need määratsejad on Puiatus tuntud, kui okkupatsiooni ja endiste Eesti walitsuste aegsed ägedad tööliste arreteerijad ja tagakiusajad tagur-lased. Sel silmapilgul ilmus politsei raiooniüleml Pallo. Riigikogu liige Reesen nõudis politseinikult purjus määratsejaid korrale kutsuda ehk välja wiia. Kuid selle asemel lõpetas politseinik koosoleku ning ajas ligi 300 inimeselise rahwakoosoleku 5—6 lärmitseja müra pärast laiali, jättes lärmitsejad, kütirühma purjus ning kained tegelased koosoleku ruumi, kuhu ta ka ise pärast rahwa väljaajamist läks, ust enese järele kinni pannes, et kütirühma koosolekut pidada.

Meie näeme selles politseiniku ja kütirühma ühises väljaastumises koosoleku wabaduse ja seaduse rikkumist ja paneme ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas wõtab Wabariigi Walitsus politseiniku Pallo koosolekuseaduse rikkumise eest wastutusele?

2) Kuidas mõtleb Wabariigi Walitsus töörahwa koosoleku wabadust kütirühmade wägiwalla vastu kaitsta?

Palume wõtta see arupärimine lähema Riigikogu koosoleku päewakorda.

Tallinn, 17. jaan. 1923 a.

Riigikogu liikmed:

(Allkirjad) Joh. Reesen.

P. Keerdo.

J. Tomp.“)

Arupärimise põhjendamiseks on sõna rkl. Reesen'il.

J. Reesen (kom.): Wiimasel ajal on Eestis maad leidnud sagedased tööliste-klassi õiguste kärpimised ja neid wägitegusid õigustatakse Riigikogus nii, et parem pool tõstab käed üles ja annab

walitsusele liht ülemineku-wormeli kätte. Ja selle tõttu on wõimalik kõiki wägitegusid, mis väljaspool Riigikogu sünniwad, käte ülestõstmisega Riigikogus maha hääletada ja ka maha matta. See käte ülestõstmine on tõuke annud seaduste rikkumistele, mis tööliste õigusi puudutawad. Kodanikud, kes ennast parempoolseks loewad, ei leia enesel mingisuguseid kohustusi olewat seadusi täita. Seda nägime eelmisel arupärimisel, kus küsimuses olid põllutöölisesse puutuwad seadused ja nende rikkumised ja seda näeme igapäewases elus tihti peale. Nende wägitegade kordasaatjatele ei ole mingisugust karistust; siis on arusaadaw, et seaduse-rikkumine tihemini ette tuleb, sest, et nemad selle juures mingi wastutuse alla ei lange. Seadust rikutakse puht instinktiivselt, oma klassi kaitsedes. Niisugusest klassikaitsse seisukorrast välja minnes on ilmsiks tulnud nõndanimetatud kütirühmad. Need kütirühmad on moodustatud wõimulolewatest kihtidest ja neile on antud wintpüssid kätte tööliste terroriseerimiseks. Need wintpüssimehed olid Saksa okkupatsiooni ajal kõik kanged mehed ja need mehed woiwad ka, nagu Saksa okkupatsioonigi ajal, Balti parunite ja mõisnikkude juhatusel maad mööda ringi käia ja kõiki neid kodanikka, kellel teised ilmawaated on, paigutada demokraatlisel alusel wangimajja ehk patareisse.

Niisugune juhtumine tuli ette Puiatu wallas 5. jaanuaril, kus ma rahwakoosoleku korraldasin. (Wahel hüüe paremal pool: Ja kus teie Eesti riigi wastu kihutustööd tegite!) Seda näete ainult Teie ja mitte teised. Seal lubasid endale 4—5 kohalikku elanikku, kes koha peal tuntud on kui kõigetagurliisemad kodanikud ja tööliste-klassi tagakiusajad, kes seisawad praegu kütisalkade eesotsas, kaitseliidu eesotsas ja mõne teise niisuguse orgaani eesotsas, kellel wägi ja wõimus käes on, tulla koosolekule awalikult korda rikkuma ja kui mina palusin koosolekule ilmunud kordnikku Pallo't neid lärmitsejaid välja wiia, sest politsei ülesandeks on alati koosolekut korda pidada, kuid sel korral ei wõtnud härra kordnik Pallo minu palwet mitte kuulda, waid selle asemele ajas ta koosoleku laiali, ilma et minule, kui koosoleku juhatajale sellest oleks teatanud. Mina kõnelesin sel korral välismaa poliitikast — Lausanne konwerentsist, ja Eesti riigist, kui sarnasest, ei olnud meil juttugi.

Edasi, muuseas oli ka niisugune juhtumine, et need kütirühma tegelased ja teised lubasid enesele mind isiklikult haawata. Kui ma politseikordniku poole pöörasin, et tema otsekohe protokoll teeks nende isikute kohta, kes minu, kui Riigikogu liikme, au on teotanud ja neid sellepärast seaduse ees wastutusele wõetaks, siis tõrkus kohalik politseikordnik seda tegemast. Nii siis, need asjaolud, nagu ilma põhjuseta koosoleku laialiajamine ja oma kohuste mittetäitmine lasewad sellele arwamisele tulla, et politseikordnik ei talita mitte oma äranägemise järele wõi õiguse seisukohast wälja minnes, waid seisib sel silmapilgul nende lärmitsejate mõju all. Et politseikordnik lärmitsejate mõju all oli, seda tunnistab ka see asjalugu, et pärast seda koosolekut, kus oli ligi kolmsada inimest, politseikordniku poolt laiali sai aetud, — kuna need lärmitsejad — 4—5 purjus isikut sinna koosolekuruumi jäid, kuhu ka kordnik ise läks ja jäi. (J. Annusson (töer.): Ta wõttis nad kinni.) Ei wõtnud kinni, sest pärast sain ma kuulda, et seal olewat hakatud siis minu kohta protokoll tege- ma, nii nagu oleks ma Eesti riigi vastu ülesässitaja ine. Järjekult olid selle protokoll kokkuseadmisel just need kodanikud, kes ise lärmi tõstsid koosolekul. Politseikordnik leidis, et need ainuõiged kodanikud on, kes wõiwad õigust tunnistada ja sellepärast nende juuresolemine tingimata tarwilik, et asjale seaduslikku käiku anda. Kui mina palusin minu haawamise kohta sellekohane protokoll kokku seada, siis ei wõtnud politseikordnik mind mitte kuulda. See tunnistab seda, et politseikordnik nendes kohtades, kus kütirühma mõju ja wõim üle on, ei tegutse mitte kui seaduse- ja korrapidaja, waid sarnastes kohtades tegutsewad politseikordnikud, kui lihtsad kütirühmade käsu- alused. Sellest näeme meie, et meil ei ole politseikordnikkude poolt mingisugust abi ega kaitset loota, waid igalpool kütirühmad oma äranägemise järele talitawad. See on otsekohene järeelahwimine sellele fascismile, mis Itaalias maad on leidnud, kus mitte ei olnud politseikordnikud korrapidajateks, waid kus hakkasid sõjariistus wäeosad fascistidena wäikestest küla- kestest peale kunni wiimati jõudsid selle kõrgema wõimu puki juurde, mida praegu Mussolini kroonib. Wõib olla, et meil see süsteem, mis Itaalias maad on leidnud, mõnest keskkohast wälja on läinud, kus sedasama süsteemi maksma panna tahe-

takse, ja selle juures ma ei kahtle. (A. Weiler (töer.): Mis sest, kui mõned tugewamaks saawad?) No teil sarnases asjas mingisugust taktikat küll ei ole. (A. Weiler (töer.): Sellepärast meie ka õnnelikud oleme.) Seda juhtumist konstateerides küsime meie Wabariigi Walitsuselt 1) kas wõtab Wabariigi Walitsus politseiniku Pallo koosolekuseaduse rikkumise eest wastutusele? 2) Kuidas mõtleb Wabariigi Walitsus töörahwa koosoleku wabadust kütirühmade wägiwalla vastu kaitsta? — Et need... hea küll, ma jätan selle teiseks korraks. (Naer.)

Juhataja **K. Päts**: Asin selgitamisele, kas tarwilik arw Riigikogu liikmeid seda arupärimist toetawad. (Hääletatakse ja loetakse häält.) Selle arupärimise poolt on 16 häält, sellega on see arupärimine tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

14. J. Tomp'i, P. Keerdo ja A. Hansen'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele töökaitse-seaduse rikkumise kohta riigi raudteewalitsuse trükikojas. (Arupärimise-ettepaneku tekst:

„25. nowembril m. a. öeldi riigi raudteewalitsuse trükikoja töolistewanemale P. Ott'ile üles, ettekäändel, et ta trükikoja juhatause korraldusele wastu hakanud. Töolistewanema „wastuhakkamine“ seisib selles, et ta, nagu seda wabrikute ja tehaste tööliste organisatsioonide ja wanemate nõukogude põhikiri („Riigi Teataja“ nr. 6 — 1919 a.) nõuab, tööliste huwide walwel oli. Nimelt astus nimetatud töolistewanem selle wastu wälja, kui trükikoja juhataja 7-tunnilise tööpäewa asemel 8-tunnilist tööpäewa maksma tahtis panna, kui töölisi ilma põhjust nimetamata ja 2 nädala palga maksmata töölt taheti wabastada ja töökoja töölisi põhjendamata warõuses süüdistati.

Töolistewanem, leides, et teda sellepärast, et ta oma ülesandeid kui töolistewanem täitnud, lahti lasta ei wõi, seda wähem, et Wene ajutise walitsuse määruste § 6 põhjal 23. apr. 1917 a. töolistewanemaid wõib lahti lasta ainult lepitusasutuste sellekohaste otsuste põhjal ja nãhes selles näkkulõõmist töolistewanemate õigustele üldse, nõudis asja andmist wahekohtu lahendamata. Riigi raudteewa-

litsuse trükkikoja juhatus keeldus aga wahekohut tunnistamast, olgugi, et see otsekohe seadustes ette nähtud ja kõigis teistes trükikodades maksew.

13. jaanuaril s. a. lõppes sennine leping tööliste ja trükikoja juhatuse wahel. Wahepeal oli teistes trükikodades maksuma pandud uus leping, mis trükitöölised palju raskematesse tingimistesse asetask, kui endise lepingu põhjal. Kuid raudteewalitsuse trükikoja juhatus läks weel kaugemale, keeldudes uude lepingu wõtmast isegi wahekohut, mis teistes trükikodades ka uue lepingu põhjal olemas. Seega taheti raudteewalitsuse trükikoja töölised teha riigiorjadeks, kes asetatud täielikult trükikoja administratsiooni meelewalla alla.

Kuna töolistel wõimatu oli niisuguseid tingimisi wastu wõtta, jäi töö nimetatud trükikojas 15. jaan. s. a. seisma.

Nähes selles uut pealetungimist isegi nende nigelate tingimiste halwendamiseks, mis töölistele tööandjate poolt peale sunnitud, pänewad allakirjutajad ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas ja kuidas mõtleb Wabariigi Walitsus kaitsta töolistewanemate õigusi töökojajuhatajate omawoli ja seadusrikkumiste wastu?

2) Kas wõtab Wabariigi Walitsus wastutusele töolistewanemate õiguste rikkujaid?

3) Mis mõtleb Wabariigi Walitsus ette wõtta selleks, et riigi raudteewalitsuse trükikojas maksuma pandaks töölistele wastuwõetaw tööleping ja lahtilastud töölised jälle tööd wõiksid algada?

Palume wõtta see arupärimine Riigikogu 25. jaanuari koosoleku päewakorda.

Tallinn, 23. jaanuaril 1923 a.

Riigikogu liikmed:

(Allkirjad) J. Tomp.

P. Keerdo.

A. Hansen.“)

Sõna on arupärimise põhjendamiseks rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (väljasp. rlm.): Täna weel seletas töö-hoolekandeminister minu küsimise peale wastates, et wabrikuwanemate kohta maksawad Wene ajutise walitsuse määrused 1917 a., mille põhjal ei saa wabrikuwanemat lahti lasta ilma sellekohase lepitusasutuse otsuseta. Mul tuli ühe endise arupärimise põhjendamisel näidata, et ei ole midagi kasu sellest kui

maksawad seadused nagu töö-hoolekandeminister täna siin rõhutas, kui neid ei täideta. Maksawad mingisugused seadused, mis aga tõepoolest ainult paberil maksawad on. Ma tähendasin kuidas meil täiesti wastu töötatakse sellele seadusele, mis käsitab haigemajades rawitsemist. Siin on jälle praegu juhtumine, et walitsuse asutused risti wastu töötawad nendele seadustele, mis walitsuse esitaja enda seletamise järele pidawat maksuma. Raudtee trükikoja töolistewanem Ott on just nende seaduste wastaselt lahti lastud. Kui härra Kaarna minu wahelhüüde peale tähendas, et tema ei ole mitte lahti lastud, sellepärast, et tema seal kui wabrikuwanem olnud, waid sellepärast, et leping olla lõppenud kõigi kohta, siis lubatagu mulle öelda, et asi ei ole ikkagi mitte niiviisi. Ott'ile öeldi üles juba 25. now. selle ettekäände all, et tema olla trükikojajuhatajale wastu hakanud. Missugused need trükikojajuhatajale wastuhakkamised olid, seda meie näeme, kui meie katsume waadata küsimust lähemalt. Need wastuhakkamised on seisnud selles, et töolistewanem on selle wastu wälja astunud, kui 7-tunnilise tööpäewa asemel 8-tunnilist sisse taheti seada, kui trükikojajuhataja Paju lahti laskis ilma põhjuse seletamata ja ilma 2. nädala palga maksmata ühe töölise. Niisamuti astus tema tööliste kaitseks wälja sel juhtumisel, kui trükikojajuhataja ilma mingisuguseid põhjusi seletamata ja ette toomata töölisi süüdistas warguses jne. Need olid tõepoolest trükikojajuhatajale wastuhakkamised, mis nüüd ettekäändeks tuuakse tema lahti-laskmise puhul.

Kuid oletame, et tema tõepoolest oleks wastu hakanud, ka siis ei oleks maksimate seaduste järele õigus olnud teda lahti lasta ilma sellekohase lepitusasutuse otsuseta, kui oleks tahetud maksiwad seadusi pidada. Kui nüüd Ott lahti on lastud, siis see tunnistus, mis talle sel puhul wälja anti ütleb selgesti: „Paul Ott on raudteewalitsuse trükikoja teenistusest wabastatud lepingus ettenähtud kohuste mittetäitmise eest.“ Siin ei ole jällegi see põhjus, nagu härra minister siin enne katsumise tõendada, et ainult leping olewat lõppenud. Meil on siin tegemist otsekohe töolistewanema õiguserikkumisega. Arupärimises oleme meie ka tähelpanu juhtinud selle peale, et raudteewalitsuse trükikoja juhatus tahab igasuguseid õigusi töolistelt ära wõtta, tahab sedagi wiltsat lepingut, mis trükitöölisele peale sunni-

tud peale viimase palganõudmise, selles mõttes kärpida, et trükikoja töölised täielikkudeks riigiorjadeks muutuksid.

§ 44 selle lepingu, mis on praegu tööliste ja trükikojaomanikkude wahel, räägib sellest, et tüliküsimusi lahendab wahelkohus. Raudteewalitsuse trükikojas peale lepingu lõppemist uut lepingut teha ei saadud ja just sellepärast, et raudteewalitsuse trükikoja juhatus keeldus wastu wõtmast seda punkti, mis teistes trükikodades juba sees on. Selle põhjendamisel olewat weel seletatud, et muidu meie wõiksime selle punkti lepingusse üles wõtta, aga riigikontroll protesteeriwat selle wastu ja sellepärast ei saawat seda mitte teha. Wõib olla, et arupärimise wastuwõtmisega härra riigikontrolloör siin selle kohta mingisugust seisukohta awaldab, nimelt missugune seisukoht temal selle küsimuse kohta on. Igatahes, mõnes teises trükikojas, isegi ka riigi päralt olewas trükikojas, näituseks sõjawäe trükikojas jne. on see punkt lepingusse üles wõetud. Sellepärast see wäide, et riigikontroll olewat selle punkti lepingusse wõtmise wastu, näib olewat mitte õige; eks oleks pidanud siis riigikontroll ka seda nägema, kui see üldse seadusewastane on, et see teiste trükikodade lepingutes juba sees on. Kogu see asi näitab aga, et meie riik ja riigivalitsus tahab minna teiste erakurnajate eesrinna, et sellega tööliste seisukorda halwendada ja neilt õigusi ära wõtta, mis nii kui nii juba wäikesed on, nii näituseks, kas wõi töolistewanemaid ära häwitada. Kõike seda silmas pidades teen ettepaneku arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **K. Päts**: Asun selgitamisele, kas arupärimine wastu wõetakse. (Hääletatakse ja loetakse häält.) Arupärimist on toetanud 18 häält; seega jääb arupärimine wastu wõtmata.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

15. Eesti sotsiaaldemokraatlise tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele toiduainete wäljaweo ja elukalliduse tõusu asjus.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Kunni märtsikuuni 1922 aastal wõis toidu ja tarbeainete hindade wähehaawalist langemist märgata. Selle tõttu hakkasid rahwa laiemad hulgad lootma, et elamiswõimalused la-

hedamaks muutuwad, et wäljakannatamata elukallidus natukehaawal langema hakkab. Kuid need lootused petsid. Märtsikuuga lõppes hindade langemine, ilma et rahwa laiemad hulgad nendegi kitsaste aegade „lahedust“ oleksid maitsta saanud, mis enne ilmasõda meie maal walitsesid. — Märtsikuul hakkasid tähtsate toiduainete hinnad uuesti tõusma, nagu eriti: sea- ning loomaliha, wõi, raswa, peki, juustu ja kanamunade hinnad.

Ligemalt waadeldes näeme, et meil siin nende ainete tegemist on, mis meilt wiimasel ajal rohkel määral wälja wiima on hakatud. Sellepärast on küllalt põhjust arwata, et mainitud kaupade wäljawedu nende ainete siseturu hinnatõusu juures peaasjalikult süüdi on.

Seisukorra tõsidust silmas pidades, mis elukalliduse tõusmine rahwa suurtele hulkadele sünnitab, paneme ette järgmist arupärimist Wabariigi Walitsusele wastu wõtta:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel nõu, toiduainete wäljawedu Eestist seisma panna, wõi vähemalt sedawõrd kitsendada, et siseturu hinnad wäljaweo tagajärjel ei tõuseks?

2) Kas on Wabariigi Walitsusel muid kawatsusi, mis elukalliduse tõusu wõiksid seisma panna ja missugused need on?

Seda arupärimise-ettepanekut palume Riigikogu ligema arupärimise-koosoleku päewakorda wõtta.

Eesti sotsiaaldemokraatlise tööliste partei Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) M. Martna.

M. Püüman.

J. Wain.“)

Sõna on arupärimise põhjendamiseks rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! See arupärimine, millega meie täna siin esineme, ei tohiks Riigikogule mitte ootamata tulla. Kes meie elu tähele paneb, see teab, et eluhoiud ja elukallidus wiimasel ajal tõusnud on. Seda wõib juba oletada ka meie ettepanekust wiimase walitsuse kriisi ajal, kus selleaegne Riigikogu esimees, härra Kukk meie rühma poole küsimisega pööras, kas sotsiaaldemokraatide rühm walitsuse moodustamisest mitte osa ei taha wõtta. Kui meie sel korral jaatawalt wastasime, siis

oli meie poolt muuseas ka sellekohane nõudmine järgmiselt ette pandud: Meie nõuame riigi tollipoliitika põhjalikku muutmist, leides, et praegune tollipoliitika üheks suuremaks elukalliduse kerkimise põhjuseks ja ühtlasi ka tööstuse edu takistajaks on. Et ära tuleb keelata ülearuste maitseainete ja uhkusasjade sissevedu, ja et toiduainete väljaveo mõjul nende hinnad siseturul ei tõuseks. Riigikogu liikmed teavad, et just see see küsimus oligi, mille vastu meie rühm otsekohe walitsuse rühmadega kokku pörkas, mil põhjusel kokkuleppesest midagi ei tulnud, sest põllumeestekogude poolt pandi just see küsimus peasjana ette, ja kui meie selle teostamist nõudsime, siis loobuti igast nõupidamisest meiega ja ei olnud edaspidisest läbirääkimisest enam juttugi. Meie tänase arupärimisega tahame selgusele jõuda, kuidas walitsus ja walitsuse rühmad elukalliduse tõusu peale waatawad. Meie arupärimise üdikoht on see, et walitsuse kaubanduspoliitika toiduainete väljavedu liiaks laialt lubab ja et siseturu hinnad selle tagajärjel alatasa tõusewad. Sest mida vähem kaupaturul, seda kõrgem selle hind, see on ju iseenesest arusaadaw.

Kui meie toiduainete üldisi indeksarvusi 1921 a. algusest peale võrdleme, siis näeme, et elukallidus kunni märtsikuuni 1922 a. langes. Jaanuarikuuga 1921 a. alates oli igakuune toiduainete indeks 1921 a., keskmist sajana võttes, järgmine: jaanuaris 115,8; weebruaris 111,5; märtsis samuti 111,5; aprillis 106,1; mais 103,7; juunis 100,2; siis 98,1; 93,9; 90,0; oktoobris tõusis ta 92,7 peale; nowembris alaneks indeks 87,1, ja detsembris 85,1 peale; 1922 a. jaanuarikuus oli indeks 85,3; weebruaris 82,0 ja märtsis 79,9. Sellega oli kõigemadalam punkt käes. Siit, see on — aprillikuuga algab hindade tõus ja nimelt järgmiselt: aprill 81,9; mai 80,8; juuni 84,6; juuli 83,5; august 83,4; september 87,9; oktoober 89,4; november 90,3. Kaugemale awaldatud statistika ei ulata, aga järelekuulamisel sain statistika büroost teada, et tõus nii hästi detsembris, kui ka jaanuarikuus s. a. ühtsoodu edasi kestis.

Siis edasi üksikuid aineid waadeldes näeme, et just liha ja raswaainete hind eriti tõusmas on. Loomaliha aasta keskmine hind oli 1921 a. 22,6 marka nael, kuna 1921 aasta detsembrikuus naela hind 15,5 oli. Nii oli loomaliha hind 15,5 marga pealt 22,6 peale tõusnud. Weebruarikuul

1922 a. maksis loomaliha nael 14,3; märtsis aga juba 15,1 ja tõusis jaanuaris 1923 a. 25 marga peale. See on umbes 11 marka kallim kui aasta alguses. Nõndasama on sealihale selle aasta jooksul, s. o. märtsikuuga alates 23,9 marga pealt 37 marga peale jaanuaris 1923 a. tõusnud. Nii, et jaanuaris 1923 a. oli sealihale juba 13 marka naelast kallim kui aprillikuul 1922 a. Seapeki hind oli märtsikuus 27,3; detsembris aga 39,5 — tähendab üle 12 marga kallim. Wõi oli kõigeodavam juulikuul, millal selle nael 55,8 marka maksis. Praegu maksab wõinael 80—90 marka ja eile kuulsin, et turultoodawa wõi eest oli maksetud 100 marka naelast.

Raswaainete indeksarw oli kõige vähem maikuul, nimelt 83,3; nowembris oli aga indeksarw juba 106,1. Wili ja jahud on möödalinud aastal vähekese langenud. Nende keskmine indeksarw oli 1921 a. 73,6, detsembrikuul 1922 a. oli wastaw arw 69,3. Selle vastu on keeduwilja hinnad märksa kerkinud. Aasta algul oli nende indeksarw 68,0, detsembrikuul aga 94,5. Eriti on tõusnud kartuli ja kapsa hinnad. Nende ainete keskmine indeks oli 1921 a. 67,7 ja 90,7. Nowembrikuul 1922 a. oli kartuli indeksarw 120,0; kapsal — 133,3. Kartuli setwerik maksis jaanuarikuul 1922 a. 50 marka, nowembrikuul 103 marka. Nael kapsaid maksis jaanuaris 1922 a. 6,6 marka, nowembris 10,0 marka.

Kui meie eluhoiu seisust teistes maades waatleme, siis leiame, et turuhinnad nendes maades, kus rahawaluuta enam vähem kindel on, langewad wõi paigal püsiwad, kuna nad seal, kus rahawäärtus langeb, kõrgemaks tõusewad. Eesti peaks selles suhtes esimeste maade liiki kuuluma, sest Eesti mark on juba kauemat aega püsima jäänud. Et meie turuhinnad — hoolimata marga wäärtuse püsijäämisest tõusewad, wõib ainult sellest tulla, et meilt toiduaineid rohkem wälja wiakse, kui siseturu huwides lubada wõiks.

1920 a. ei olnud väljavedu kuigi suur, ainult kartulid wiidi wälja 1½ miljonit puuda, linaseemet 11.348,4 ja linu 228 tuhat puuda. 1922 aastal oli väljavedu juba suurem, kuid ainete hinnad langesid siseturul siiski teatud määral. Kuidas wäljavedu kahel wiimasel aastal oli, näeme järgmistest arwudest. Ma ütlen 1921 a. arwud esimeseks ja järgmisena 1922 aasta kohta, kuna järgmine arw ainult 1922 a.

9 kuu kohta käib. Jahu wiidi wälja 1921 aastal 56 tuhat puuda, 1922 a. aga 9 kuu jooksul 326.295 puuda. Meie näeme, et järgmisel aastal wäljawedu märksa suurenes. Terawilja wiidi wälja 1921 a. 332 tuhat puuda, järgmisel aastal 9 kuu jooksul 1 miljon 389.791 puuda, see tähendab 9 kuu jooksul 1 miljon puuda rohkem. Juurewilja wiidi wälja 1921 a. 1 miljon 200 tuhat puuda, järgmisel aastal 2 miljonit 295.038 puuda — see on terve miljon puuda rohkem. Lihakaupa wiidi wälja 1921 a. 6 tuhat puuda, järgmisel aastal 9 kuu jooksul 78.969 puuda. Wõid wiidi wälja 1921 a. 7.802 puuda, järgmise aasta 9 kuu jooksul 39.007 puuda. Juustu wiidi wälja 1921 a. jooksul 2.098 puuda, järgmise aasta 9 kuu jooksul 3.826 puuda. Elusloomi wiidi wälja 1921 a. 673 tükki, järgmisel aastal 9 kuu jooksul 5.826 tükki, see on üle 5.000 looma rohkem kui eelmisel aastal. Mune wiidi wälja 1921 a. jooksul 9.342 puuda, järgmise aasta 9 kuu jooksul 9.000 puuda.

Meie näeme kõige pealt, et wilja ning jahu wäljawedu on märksa kaswanud ja meie wõime oletada, et nende hinnad, kui wäljawedu ei oleks kaswanud, oleksid edasi langenud. Juurewilja on 9 kuu jooksul üle 1 miljon puuda rohkem wälja wiidud, kui terwel eelaastal. Sellest keeduwilja hindade suur tõus siseturul. Sedasama näitawad meile arwud liha ja wõi suhtes. Lihakauba puudade arwule tuleb veel juurde lisada elusalt wäljawiidud loomade arw. Kuidas wõi wäljawedu kaswanud on, seda näitawad meile järgmised arwud aasta esimese 9 kuu kohta; jaanuaris wiidi wälja 96 puuda, weebruaris — 145, märtsis — 124, aprillis — 597, mais — 2.223, juunis — 2.389, juulis — 8.445, augustis — 11.951 ja septembris — 13.037 puuda.

Kui meie wõi wäljaweo rahas wõtame, siis saame järgmised arwud: jaanuaris wiidi wälja 264.200 marga eest, weebruaris — 400.000 mrk. eest, märtsis — 315.000 mrk. eest, aprillis — 1.597.710 mrk. eest, mais — 5.472.000 mrk. eest, juunis — 4.919.300 mrk. eest, juulis — 24.324.800 mrk. eest, augustis — 341.441.200 mk. eest ja septembris — 52.087.500 mk. eest. Me näeme, et wõi wäljawedu wiimaste kuude jooksul iseranis suureks kaswanud on ja mina tuleksin meelde, et selsamal ajal, kui wõi wäljawedu suurenes, hakkasime ikka rohkem ja rohkem Tallinna uulitsatel Soome margariini kuulutusi ja silte näge-

ma. (Wahelhüüe põllumeeste rühmast: Oleks wõinud omal maal margariini teha.) Noh, meie oma põllumehed ja suurtööstuste ettevõtjad ei ole veel nii kaugele jõudnud, ei ole kuulda olnud, et Eesti põllumeestel margariini wabrikuid oleks. Aga külap needki tulewad.

Eelolewad arwud on „Päewaleht“ nr. 11 wõetud. Ja sinna lehte on nad riigi statistika büroo poolt saanud. — Jaanuarikuus tõi „Päewaleht“ veel järgmise teate: põllumajanduse peawalitsuse andmete põhjal on Eestist 1922 a. jooksul wõid, liha, juustu ja mune wälja weetud: wõid — 63.046 puuda 11 naela; liha — 56.584 puuda 6 naela; juustu — 6.872 puuda 39 naela; mune — 2.800.906 tükki. Statistika keskbüroo arwusid, põllutöeministeriumi omadega wõrreldes selgus, et need lahkuminewad on. „Päewalehe“ teate järele on 3 wiimase kuu jooksul veel üle 2.400 puuda wõid wälja wiidud, kuna juustu nende 3 kuu jooksul 3.000 puuda wälja on wiidud, umbes nõndasama palju, kui 9 esimese kuu kestel. Lihapuudade arw ei näi wiimases teates õige olewat. Kanamune on wiimase aastal umbes üks miljon rohkem, kui 1921 a. wälja wiidud. Sellest on kindlasti näha, et sel määral, kuidas wäljawedu on kaswanud, toiduainete hinnad on tõusnud. Ma soowitaks Teile, austatud Riigikogu liikmed, statistika kuukirja nr. 6 ja nr. 8 uurimisele wõtta. (Kõneleja näitab diagrammi.) Minewa aasta märtsikuus on toiduainete hinnad kõige madalamad. Need arwud, mis siin awaldatud, annawad ligemat selgitust. Raamatus on wiga, mis tuleks enim parandada, nimelt on lhk. 82, 83, 84 ja 85 öeldud, et need arwud on antud 1921 a. kohta, seda tuleb 1922 a. muuta. Selle wea parandamine on tingimata tarwilik.

Meie ei nõua mitte, et wäljawedu päris seisma pannakse, kuid meie tohime oletada, et wäljawedu sedawiisi korraldaks ja reguleeritaks, et ta siseturu hindu nii palju ei tõstaks, et elukallidus jälle pööraselt tõusma hakkab. Austatud härrad! Ma pean ütleva, et selle asja juures õige wähe naerda on. Kui teie arwate, et meie walitsus, riik ja rahwas sellest hoolida ei tohi, kas toiduainete hinnad alanewad wõi tõusewad, siis on tagajärg see, et ka tööpalgad peaksid tõusma. (Wahelhüüded paremalt poolt: Nad tõusewad ühtelugu!) Wõib olla, et teil need tõusu arwud käepärast on,

mina seda kusagilt leidnud ei ole, et nad ühtelugu tõusewad. See on terwes ilmas harilik nähtus, et inimesed, kes palka peawad maksma, toonitawad, et palgad ikka tõusewad. Meie sooviksime, et Wabariigi Walitsus toiduainete väljawedamise juures seda silmas peaks, et eluhoid kodumaal sel määral mitte ei tõuseks, et meie majandusline elu, sotsiaalne elu, tagurpidi hakkaks minema. Suureks väljaweoks on Eesti liig wäike. Eile lugesin ajalehtedest, et Tallinnas uus väljaweo tapamaja on awatud. Tekib küsimus selle uue tapamaja awamise puhul, kas meie Eesti on juba loomakaswatamisega nõnda kaugele jõudnud, et tapaloomade väljaweo peale võib üle minna, ja meil uusi väljaweo tapamaju awada?

Austatud härrad! Mina ei ole küll tegelik põllumees, kuid minu arwamise järele ei ole wõimalik tapamajade awamise läbi tõsta loomakaswatust, waid selleks on teisi abinõusid waja. Üks sarnane abinõu on: nii kaua kui meil oma tarwiduseks loomi ei ole, ei tohi mingil tingimisel väljawedu kergendada. (Wahelhüüded põllumeeste hulgas.) Selle ühe tapamaja kõrwale tahetakse weel, nagu kuulda, teist ja kolmandat awada. Sel kombel peaks loomulikult loomade arw wähenema ja teiseks liha ning raswaainete hinnad siseturul edasi tõusma. Ma arwan, et seda Wabariigi Walitsus mitte soovida ei wõi. Et walitsust moodustawate parteide seisukohta teada saada, esineme meie siin selle arupärimisega ja ma paluksin wäga, et sellele sama saatuse osaks ei saaks, nimelt tagasilükkamine, mis eelmistele. Teie wõimuses on seda tagasi lükata, aga kui teie selle tagasi lükkate, tema poolt ei hääleta, siis on ka sellel juba otsustaw mõte see ja wastus on siis see, et teile sugugi korda ei lähe, kas eluhoid Eestis kallineb wõi mitte. (Wahelhüüde paremalt poolt: Kas siis mark tõuseb?) Ma tean wäga hästi, et Eesti marga hoidmiseks ei saa väljaweost loobuda, kuid väljawedu tuleb normeerida ja korraldada, ehk reguleerida, öeldes uute Eesti sõnadega. Selles mõttes palun arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **K. Päts**: Asun selgitamisele, kas tarwilik arw hääli seda arupärimist toetawad. (Hääletatakse ja loetakse hääli.) See arupärimine on saanud poolt 41 häält, seega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

16. Eesti sotsiaaldemokraatlike tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Tartu maakonna, Alatskivi metskonna, Kirepi ja Pada-kõrwa jaoskonna riigi metsatööliselte teoorjuse nõudmise ja nende metsatöölise raskete tööttingimiste kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Ülalnimetatud riigi metsatöölisega on metsaülem lepingu sõlminud, mille järele metsatöölise saab riigiwalitsuse poolt omale 1. maist kunni 1. maini tarwitada elukorterit ja muud koha järele olewad ruumid ühes juuresolewa maaga (2—3 wakamaad põllumaad, 6 wakamaad heinamaad, 7 wakamaad karjamaad) ja kütteks

puid. Hoonete ja maa rendiks peab metsatöölise 15. oktoobrist kunni 1. juulini metsatöösid tegema, „selle järele, kuidas metsawalitsus seda nõuab“ (§ 7), kas tüki- ehk päewatöös. 1.—15. oktoobrini peab tööline oma maad ära kündma ja 15. oktoobriks oma põllutööd lõpetama. § 8 järele peab metsatöölise, kui temal $\frac{1}{2}$ tiinu põldu ja kahe lehma, ühe hobuse ja kolme lamba toitmiseks heinamaad ja wastaw osa karjamaad tarwitada on, tööaasta jooksul 30 kuubiksülda põletispuid walmistama allpooltähendatud metsaülemaga poolt dikteeritud hindadega. Kui peale küttepuid muid metsamaterjaale walmistatakse, arwatakse ühe kuubiksülla küttepuid kohta 60 palki, teisi materjaale aga ühe kuubiksülla hinnale wastawa hinna suuruses, mille äramääramine jällegi on metsaülemaga käes. On metsatöölise koht aga maapinna järele suurem, siis maksab tööline riigi metsawalitsusele maade eest tasu kohalikus maakonnas äramääratud hindade järele. Metsatöölise, kellel § 8 tähendatud osa põldu ja heinamaad tarwitada, saab oma tööde eest, mis ta sunnitud tegema, järgmist tasu:

Ühe sülla hagude eest 12 m.; walmismaterjaali eest 1 arsin pikad 7' süllast 130 m., $\frac{3}{4}$ arsinat pikad 7' süllast 120 m., 1 arsin pikad 7' süllast korjamise teel 150 m., $\frac{3}{4}$ arsinat pikad 7' süllast korjamise teel 140 m., palgitolli pealt 21'—24' pikad 70 p., 25'—30' pikad 80 penni jne.

Metsatöölise on ka kohustatud 20 mehe, 20 naise ja 10 hobuse päewa metsaistutamise, metsasihtide, kraawide ja

muude puhastustööde juures ära tegema, — pool nimetatud päewadest 1. maist kuni 1. juulini, järgmine pool 15. oktoobrist kuni 15. novembrini silla parandamiste, kitkumiste ja muude tööde juures. Metsawalitsusel on õigus $\frac{1}{4}$ osa päewi ka suwel hädaliste tööde juures tööliselt nõuda.

Tasu arwatakse:

jalamehe töötunni eest	6 marka
naisterahwa töötunni eest	5 „
hobusemehe töötunni eest	15 „

„Kui wõimatu on naistööpäewi teha, siis saab meestööpäewade arw suurendatud, kusjuures iga 5-e tööpäewa kohta 4 mehe päewa tuleb arwata.“

Metsatöoline on kohustatud oma koha tarwisminewa parandusmaterjaali (pliidi- ja ahjukiwid, salwepakud, winnapuu, katuseaastud ja muud) oma ajaga ja ilma tasuta juurde wedama, kuna parandustöö metsawalitsuse korraldusel ja kulul sünnib. Sõnnikut, heinu, põhku ja põletismaterjaali on keelatud müüa ja wälja anda.

„Kui metsatöoline omawolil peale lepingus tähendatud aja mujale tööle läheb, ehk ühel wõi teisel teel oma kohuseid ei täida, wõib tema wälja tõstetud saada, ilma et temal õigus oleks tasu nõuda. Kütteainete keskkomitee ehk mõne muu riigiasutuse poolt toimepandawasse tööstusse wõib tööline ainult metsawalitsuse lubaga minna, kuid peab siis selle aja jooksul põllu- ja heinamaa eest renti ja korteri eest üüri maksma.“

„Kui metsatöoline laiskuse, hooletuse ehk mõne muu mitte metsawalitsuselt ärarippuwa põhjuse pärast lepingus ära tähendatud töönormi walmis töötanud ei ole, siis maksab tööline iga lõikamatajäänud kuubiksülla eest riigi metsawalitsusele 70 marka päewas kahjutasu.“ Nähtawasti tuleb tal seda trahwi maksta ka haiguspäewade eest.

Nii on siis metsatöoline, kes saanud ulualuse ja wäikese maatüki, kohustatud riigile tegema 232 päewa 20.756 marga eest.

Oma majapidamise eest hoolitsemiseks kulub töölisel vähemalt 30 päewa.

Jääb järele weel 37 päewa, kus wõiks wäljaspool töötada, kui tööd leidub ja metsawalitsus seda lubab. Wõiks nende päewade eest saada paremal juhtumisel 6550 marka.

Seega oleks riigi metsatööliste teenistus 299 tööpäewa eest ühes maa kasuta-

misega, mille riigirent 2.537 m. 50 p., oleks kokku 29.843 m. 50 penni; aasta keskmine sissetulek ühe päewa kohta (29.843,50:365) — 81 marka 75 penni.

Põllu- ja heinamaast on saak nii wäikene, et see nimetamiswäärt ei ole. Nii saadi heinamaast läinud suwel 15 saadu heina.

Oma sissetulekust peawad riigi metsatöölised weel tasuma isikutele, keda pealepandud teoorjuses nõutud töönormide täitmiseks abiks palkawad, et mitte raske trahwi alla sattuda. Nii jääb siis neile enestele waewalt 20.000 marka aastas perekonna kohta. Perekonnad on wähe-malt 5—6-liikmelised, kus hulgas sagedasti 3—4 ja suurematel perekondadel enam alaealisi lapsi on.

Kuna korteriolud igalpool rasked, niisama ka tööpuudus walitseb, siis pole metsatöölistel wõimalik mujale asuda, waid nad on summitud oma kohtadele, kus senni töötanud on, ka edasi jääma ja teorjust tegema.

Kuigi metsatööstus riigi ettewõte on ja teoorjus seadusega keelatud, ei panda seda tähele, waid nagu ülaltoodud lepingu kirjeldusest näha, on ta isegi lepingu tingimistesse wõetud.

Teoorjuse, tööpäewadega rendi tasumise kohta, on antud Wene ajutise walitsuse poolt järgmine keeld:

Собрание указ. и расп. прав. 24 сент. 1917 г. № 264 пост. врем. пр. № 1922 о прекращении отбывания на некоторых землях Прибалт. края аренды рабочими днями, mille wastu käesolewal korral eksitakse.

Ka ei wõi riigivalitsuse huwides olla oma töölisi äärmiselt wiletsates tingimistest töötama sundida.

Kõiki ülaltoodud asjaolusid tähele panes, pöörame Wabariigi Walitsuse poole järgmiste küsimistega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada Tartu maakonna Alatskiwi metaskonna metsatööliste raske seisukord ja see, et neilt nõutakse renditasumist tööpäewadega (teoorjusega)?

2) Kui on teada, mis kawatseb siis Wabariigi Walitsus teha nende seisukorra parandamiseks ja kas ta tahab edaspidi renditasumist tööpäewadega lõpetada, määrates metsatööliste kasutada oletawa maa ja ruumide pealt renti rahas, nagu seda seadus nõuab?

3) Kas mõtleb Wabariigi Walitsus korraldust teha, et riigi metsatöölisele töö eest sarnane tasu määratakse, mis inimese meele elamist võimaldaks?

4) Mispärast ei määrata riigi metsatöölisele tasunormid keskwalitsuse poolt kindlaks, waid on see jäetud kohaliku metsawalitsuse kätte?

Eesti sotsiaaldemokraatlike tööliste partei Riigikogu rühma nimel:

Tallinnas, 25. jaan. 1923 a.

(Allkirjad) A. Palwadre.
L. Johanson.
A. Tulp.
E. Martinson.“)

Sõna on arupärimise põhjendamiseks rkl. Palwadre'l.

A. Palwadre (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Riigi metsatöölise poolt on juba warem kaebtusi tulnud — nende raske seisukorra üle. Juba 2—3 aastat tagasi juhiti tähelepanu selle peale, et riigi metsatöölise seisukord on wõrreldes endisega märksa halwem. Wiimasel ajal on osa riigi metsatöölisest pööranud Wabariigi Walitsuse poole märgukirjaga, millest ärakirjad on saadetud põllutöö- ja töö-hoolekandeministrile, ühtlasi ka Riigikogu rühmale. Selles märgukirjas on Tartu maakonna riigi metsatöölised üksikasjalikult ära tähendanud, missuguses seisukorras nad elawad. Need andmed, mis selles märgukirjas ette on toodud, ei käi mitte üksi nende metskondade kohta, waid riigi metsatöölise elu, nende tasunormid, töönormid, on ühtlasi ära määratud üle riigi. Nii ei puuduta see küsimus mitte üksinda Alatskiwi metskonna töölisi, waid üle riigi metskondade töölisi. Sellepärast arwas meie rühm tarwiliku olewat seda küsimust Riigikogus üles wõtta arupärimise teel, et Wabariigi Walitsus omalt poolt seletusi annaks, kas on need andmed, mis siin ette toodud, tõepoolest õiged? Kas on töötasu, mis metsatöölised tõelikult saawad, nii wäike, ja kas mõtleb Wabariigi Walitsus edaspidi samasuguse olukorra poolt olla, wõi katsub tema selles muudatusi ette wõtta?

Arupärimises eneses on üksikasjalikult metsatöölise seisukord ära tähendatud. Ma luban enesele ainult wäljawõttena ette tuua, kuidas praegu töötasu ja tööolud kokkuwõttes kujunewad. Üksikasjaliste andmete põhjal tehakse selgeks, et metsatöölised on kolustatud riigile tegema 232

päewa 20.756 marga eest. Oma majapidamise korraldamiseks kulub töölisel ära 30 päewa. Jääb järele 37 päewa, kus wõiks wäljaspool töötada, kui tööd leidub ja metsawalitsus seda lubab. Wõiks nende päewade eest saada paremal juhtumisel 6550 marka. Seega oleks riigi metsatöölise teenistus 299 tööpäewa eest ühes maa kasutamiselega kokku 29.843 mk. 50 penni; aasta keskmine sissetulek ühe päewa kohta — 81 marka 75 penni.

Aga sellest sissetulekust tuleb metsatöölisel osa ära anda nende abitööjõududele, kes aitawad seda tööd ära teha, mis riik neilt nõuab. Ja metsatöölised tõendawad, et neile enestele jääb waevalt 20.000 marka perekonna kohta. Perekonnad on wähemalt 5—6-liikmelised, kus hulgas sagedasti 3—4, ja suurematel perekondadel enam, alaealisi lapsi on. Sarnane on siis metsatöölise sissetulek. Maa, mida metsatööliline wõib kasutada, ulatab harilikult 2—3 wakamaad põllumaad, 6 wakamaad heinamaad, 7 wakamaad karjamaad. Selle maa eest oleks riigirent 2.537 marka 50 penni. Niisugused on töötasu tingimised metsatöölisel.

Teine küsimus, mis arupärimise juures üles tõuseb, on weel tähtsam. Teenistuslepingute sõlmimine metsatöölisega on otsekohe wastolus seadusega. Wene ajutise walitsuse poolt kaotati 24. septembril 1917 a. Balti maadel ära igasugune teoorjus. Tol korral arwati, muidugi, ära kaotada teoorjust sellepärast, et teoorjust tarwitati harilikult mõisamaadel. Endised feodaal-mõisnikud katusid, muidugi, alles hoida teoorjust, et mõisamaa kasutajaid kurnata. Teoorjus kaotati ära Wene ajutise walitsuse poolt, kuid tuli Eesti walitsus ja hakkas oma maadel teoorjust uuesti sisse seadma. Need teenistuslepingud, mis sõlmib põllutöministeerium metsatöölisega, on rajatud otsekohe teoorjuse alusele. Ei wõeta maa eest ja hoonete eest renti, waid antakse need kasutada ilma rendita, kuid selle eest nõutakse tööd nii palju ja sarnasel määral, et terve tasu kujuneb wälja 5—6-liikmelise perekonna peale 20.000 marka aastas. See küsimus on seda wäärt, et Wabariigi Walitsus siin otsekohe seletaks, mis põhjal tema ei arwa mitte tarwilikuks täita seadust, mis teoorjuse ära kaotas. Wõi arwab Wabariigi Walitsus, et metsatöölise teenistuslepingud sarnasel kujul ei käi mitte teoorjuse mõiste alla? Metsatöölised wähemalt, kes teawad, et sarnane seadus on olnud,

mis teoorjuse ära kaotas, leiawad praeguse walitsuse tegewuse mitte seaduslikuks ja protesteeriwad selle wastu. Ja protesteeriwad täie õigusega.

Meie rühm leiab samuti, et Wabariigi Walitsus, kes seaduse täitjaks on, kes seaduslikkust ise nõuab ja nõudma peab kõigilt kodanikkudelt, peab ka ise seadusi täitma. Need kaks motiwi, mis mõlemad selged on, annawad küllalt põhjust Wabariigi Walitsuse poole arupärimisega pöörata. Ja mina loodan, et leidub 25 Riigikogu liiget, kes näha soowiksid, kas Wabariigi Walitsus seadusi täita tahab, wõi mitte. Wõi on siin seaduse kahtepidi mõistmisega tegemist.

Juhataja **K. Päts**: Asun selgitamisele, kas selle arupärimise wastuwõtmiseks, tarwilik arw hääli leidub. (Hääletatakse ja loetakse hääli.) Selle arupärimise poolt on 26 häält, — seega on ta wastu wõetud. (Paremalt poolt: Weiler päästis.)

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

17. Eesti sotsiaaldemokraatlike tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele korterihäda lahendamise asjus.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Käesolewa Riigikogu istungjärgu esimesel koosolekul, 11. jaanuaril, andis teedeminister, härra Ipsberg, seletusi korterikriisi asjus. Kuid kahjuks ei toonud härra ministri

sellekordsed seletused korterihäda küsimuses mingit selgitust ega lahendamise lootust. Härra minister ei teadnud näituseks korterihäda ränkusegi kohta muud öelda, kui et see mitte ainult Eestis, waid ka mujal tuntaw olla! Nõndasama wähe teadis tema siis ka selle kohta teateid anda, kui palju maju praegu nendes linnades, kus korterihäda kõigesuurem on, nagu Tallinnas ja Tartus, ehitusel on, kui palju ehitusi ligemas tulewikus siin ette wõtta kawatsetakse ja kui palju perekondi wiimaks nendes majades korterit leida wõiwad. Isegi selle kohta ei andnud härra minister ligemaid teateid, kui palju korterid riiklise ehituslaenu abil ehitada loodetakse. Nõndasama jäi ka see teadmataks, kui palju meil iga aasta uusi korterid juurde tuleks ehitada, kui korterihäda ikka suuremaks ei pea kasvama.

Majaomanikkude huwide kaitsjad kinnitawad suure südidusega, et meil korterikriisi ei ollagi. Ainult üüriseadus tulla risust kõrwaldada, siis kaduda kõik hädaldamised... Näib, et Wabariigi Walitsus niisuguse arwamise poole kaldub, sest tema on linnawalitsustelt küsinud, kas ei oleks juba aeg üüriseadust lõpetada? Muidu aga kuulub alatasa kaebtusi korterihäda kaswamisest. Ja seda kinnitawad ajalehtede sõnumid kohtute poolt korteritest wäljatõstmise üle, kelle jaoks näituseks Tallinna linnawalitsus hädasunnil uusi häda-maju ehitab. Tartus ei leita isegi ülikooli professoritele korterit; mõned neist elawad juba kauemat aega ülikooli kliinikutes ja teistes, mitte elukorteriteks määratud ruumides. Tallinnas teame kooliõpetajaid, kõrgemaid ja madalamaid ametnikka oma perekondadega wäikestes toakstes elawat, mis neile ühtlasi ka köögiks on. Töölise perekondi elab kunni kümme ja enamgi hinge ühesainsas toakeses. Rahwalugejad, kes hiljuti korterist korterisse käisid, teawad oma nägemistest kurbe nähtusi jutustada.

Eelarwe-komisjonides ei saadud selle kohta mitte selgust, missuguse walitsusasutuse piirkonda korterihäda lahendamise küsimus üldse kuulub. Ehitus peawalitsuse kulude eelarwe arutamise puhul selgus, et korterikriisi lahendamine selle asutuse ülesannete hulka ei kuuluwat. Töö-hoolekandeministeriumi eelarwes sellekohaseid summe ette nähtud ei ole, kuna see asi oma sotsiaalse iseloomuga just sinna peaks kuuluma, liiati et ka terwishoiu peawalitsus nüüd sinna on wiidud. Nõnda peame meie isegi küsimuse alluwuse poolest alles käsikaudu kobama.

Et selles asjas selgusele jõuda, palume järgewat arupärimist Wabariigi Walitsusele ettepanemiseks wastu wõtta:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Eestis wäga raske korterihäda rahwast rõhub?

2) Kui see mitte teada ei peaks olema, kui lai ulatus korterikriisil juba on, kas Wabariigi Walitsus kawatseb selle üle wiibimata selgusele jõuda, kui suur korterihäda õieti on?

3) Mis mõtleb Wabariigi Walitsus korterihäda kiireks lahendamiseks ette wõtta?

Palume seda arupärimist Riigikogu järemlise arupärimise-koosoleku päewakorda wõtta.

Eesti sotsiaaldemokraatlike tööliste partei Riigikogu rühma nimel:

29. jaanuaril 1923 a.

(Allkirjad) M. Martna.
J. Wain.
L. Johanson.“)

Sõna on arupärimise põhjendamiseks rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Selle arupärimise puhul heidetakse meile ehk ette, et meie Riigikogu ja Wabariigi Walitsuse kallist aega raiskame, sest et Wabariigi Walitsus alles hiljuti sellesisulise küsimise peale wastas. Aga see wastus, mis teedeminister härra Ipsberg seekord andis, oli nõnda nõrk, et seda arwesse ei wõi wõtta. Korterihäda on nõnda laialdane, tema mõju nii tõsine, otse hädaohtlik, et sellest otsekohe mööda minna ei saa.

Meie korterihäda on wanem, on suurem ja laiem, kui et seda paari aastaga wõiksime ära kaotada wõi algusest lõpuni Wabariigi Walitsuse süüks ajada. Tema on osa selle raske minewiku pärandusest, mis ränga koormana meie peal lasub. Meie esiwanemad elasid põlwest põlwe suitsutares ja kes neist külast linna asus, pidi ka siin kitsa toakesega leppima. Meie nõuded ei ulatanud korterini, see on 2—3 toani, waid üks tuba oli meie korter. Ma tahaks öelda: meie nõuded korterite suhtes on nii piiratud olnud, et isegi meie haritlased ja meie arstid korteri tähtsusest perekonna ja rahwa elus selle arusaamisel ei ole, nagu lugu wanade kultuurrahwaste juures on. Olgu lubatud meelde tuletada, et mina selle aastasaja algul mõne märkuse „Teatajas“ selle kohta tegin, et näituseks, meie wanawara korjajad sotsiaalseid puudusi, muuseas ka korterikitsikust tähele wõiksid panna ja kirjeldada, et rahwas sotsiaalseid hädasid õigemini hindama õpiks. Otse põlastades juhiti „Postimehes“ sel korral tähelepanu selle peale, et mina pidada korteriküsimuse uurimist tähtsamaks, kui wanawara korjamist. See põlastaja oli, kui ma ei eksi, meie kadunud ja väga lugupeetud W. R. — arwan, et koosolijad ilma nime nimetamata teawad, kes see oli. Mul on väga kahju, et selleaegne „Postimehe“ toimetaja, härra Tõnisson, praegu siin ei ole, tema wõiks seda ka kuulda, sest on ju kindel, et just tema samasse raidmesse raius ja arwas, et korteriküsimus tõepoolest mitte nii tähtis ei

ole, kui wanawara korjamine. Iseenesest mõista, et ma sel puhul ega ka muidu wanawara korjamist ei ole eitanud, waid ma olen arwamisel, et selle kõrwal ikkagi ka teisi tähtsaid asju on, nagu näituseks korteriküsimuse lahendamine ja palju muid sotsiaalseid küsimusi. Aga mulle heideti lihtsalt ette, et mina ei saawat wanawara korjamisest aru ja mina nõudwat ainult korteriküsimuse uurimist.

Et meie haritlased, eriti ka meie arstid, korteriküsimusega sel määral tege mist ei ole teinud, nagu nad oleks pidanud tegema, on üsna kindel. Ma olen kuulnud, et Tallinna arstid hiljuti ühel oma koosolekul selle üle aru on pidanud, missugust seisukohta nemad üüriseaduse asjus peaksid wõtma, kas nad peaksid üüriseaduse allesjäämise wõi ärakaotamise poolt olema. Lõpuks on nad ikkagi otsusele tulnud, et nad peawad üüriseaduse allesjätmise poolt olema, kuid sel põhjusel, et kui üüriseadus ära kaotatakse, siis umbes 50% arstidest lageda taewa alla peaksid jääma. Mina pean ka väga tähtsaks, et arstil peab korter olema, kuid nii suure küsimuse juures isiklikust seisukohast wälja minna ja rahwa suurte hulkade korterihäda täitsa silmapääri wahele jätta, see on tunnistuseks, et meie haritlased sellest küsimusest mitte täies ulatuses — ma ei tahaks just öelda, aru ei saa, kuid midagi sellesarnast näib olewat, et see mitte tähtsate küsimuste esirinda ei ole tõusnud.

Siis on mul veel üks teine tunnistus. 7. weebruaril ilmus „Päewalehes“ dr. Werdi Oja sulest kiri, kus see härra Eesti rahwa wähese juurdekaswu ja suure surewuse üle kirjutab. Härra Oja katsub nii mõndagi külge selles asjas selgitada, aga korteriküsimuse jätab ka tema puutumata. Härra Oja leiab küll, et ka elukoht Eesti rahwa kaswamisele kahjulik olla, see on, et see mitte nii soodne ei ole, kui teistel rahwastel. Aga et elukorter ka rahwa suure surewuse juures eriti tähtis wõiks olla, selle peale ei ole härra Oja mitte rõhku pannud. Selle küsimuse üle on härra Oja Tartus jaoskonna arstide koosolekul kõnelenud, wististi sellesama materjaali põhjal.

Ma tean Eestis ainult ühte arsti, keda see küsimus huwitas ja kes oma tähelepanu selle küsimuse peale juhtis ja teateid korjas. See oli Peeter Hellat. 1902 aastal awaldas tema „Teatajas“ üleskutse, et temale korteriolude üle teateid saadetaks. Tema kirjutas oma tutta-

watele ja palus neid, et nemad korterid mõõdaksid ja kõiksuguseid teateid korteriolude üle saadaksid. Kas härra Hellat neid teateid awalikult ära on kasutanud, kas tema nende üle Eestis midagi on kirjutanud, seda mina ei tea. Mina ei ole selle üle midagi leidnud, kuulsin korra, et ta Wene ajakirjanduses selle üle olla kirjutanud. Peeter Hellat oli minu teades ainus Eesti arst, kes korteriküsimuse tähtsusest aru sai, ja seda arusaamist ka rahwa sekka soovis kanda. See küsimus huwitas ka Tartus professor Bernhard Körber'i, kes Tartus 1897 a. suurt rahwalugemist juhtis. Körber pani rahwalugemise kõrwal ka ühtlasi korteritelugemise toime ja kirjutas selle üle saksakeelse raamatu „Die Stadt Dorpat in statistischer und hygienischer Hinsicht“. Raamat ilmus Tartu linna kullul 1901 aastal, kahjuks ainult 400 eksemplaaris. Raamatut jagati linnawolinikkudele ja teistele linnawalitsuse lähedalseisjatele. Raamatukauplustes teda saada ei olnud. Professor Körber'i töö üle mina kirjutasin 1902 aastal mõne peatüki härra Päts'i „Teatajas“ ja juhtisin tähelpanu Tartu korteriolude halbastuste peale.

1905—1917 aastani olin ma kodumaalt eemal, ega tea kindlasti, kas sel ajal wast midagi korteriküsimuse üle on kirjutatud. Minu silma midagi ei ole puutunud. 1903 a. kirjutasin mina väikese lendkirja „Meie korterid“ ja 1911 aastal awaldasid ma wäljamaalt „Postimehes“ rea artiklid. „Postimehe“ toimetuse toetusel oli mul wõimalik väikest reisi teha Saksamaal, Shweitsis, kunni Itaaliani ja seal korteriolusid tähele panna. Selle tagajärjest kirjutasin hiljemini väikese raamatu, nime all „Oma kodu“, kus ma nõndanimetatud „korterireformi“ üle kirjutasin. Kõike siin toonitades, ei tahaks ma mitte austatud Riigikogu liigetele öelda, nagu oleks mina ainuüksi selle asja kohta huwi tunnud ja sellest kirjutanud.

Austatud Riigikogu liikmed! Ma tahan ainult üht rõhutada, nimelt, et meil selles asjas tõesti hirmus wähe tehtud on. Wõib olla ka sellepärast, et need mõningad kirjad, mis on ilmunud, mitte tähtsamate meeste eestwõttel ei ole awaldatud. Mina arwan, kui asja eesotsas isik oleks seisnud, nagu wanawara korjamise eesotsas dr. Hurt, wõi näituseks härra Willem Reiman, siis korteriolude peale rohkem tähelpanu oleks pööratud. — Korter on inimese elus nõndasama tähtis kui söök ja riie. See ei ole üksi minu isiklise arusaamise

järele nii, waid see põhjeneb teadusmeeste uurimiste ja tõekspidamise põhjal. Ilma söögita ja riideta, kui ka ilma korterita inimene elada ei wõi. Metsinimene elas küll puu all, ehk koopas, kuid kultuurinimene ei wõi enam sarnastes tingimistes ja ilma korterita elada. Kultuurinimesel ei wõi ta ainult peawari olla ja ei ole mitte sellest küllalt, kui on ümber neli seinat, waid korteri nõudmised ja wadajused ulatawad kaugemale.

Kui meie teiste maade korteriolude statistika peale tähelpanu pöörame ja seda omaga wõrdleme, siis pean tähendama, et meie selles asjas alles täitsa pimedas kobame. Meil ei ole korteri statistika mõttes peaaegu weel mitte midagi tehtud. Ma tean seda wäga hästi, et selleks pikemat aega on waja, ja kui ma siiski seda siin toonitan, siis ei taha ma sellega mitte ainult etteheiteid teha. Ma tean wäga hästi, et selleks pikemat aega tarwis läheb, liiati, et Wene ajal niisugust korteri statistikat peaaegu ei olnud, nii et wanad kogemused niihästi kui täiesti puuduwad.

Wene ajal oli, nagu teada, korteri statistika niisugune asi, mida linnawalitsus, ega üksikud inimesed puudutada ei tohtinud, sest korteri statistikaga, korteriolude kirjeldamisega oleks wõidud „wasesmaid rahwakihte üles kihutada“, neile selgeks teha, kui wiltsates oludes nemad elama peawad. See oli sel ajal kardetaw ja sellepärast jäi see tegemata. Meil, wõib olla, wõiks wabanduseks ka öelda, et 5 aastat selleks weel mitte pikk ei ole olnud, et selles asjas midagi iseäralist teha. Kuid minu arwates oleks algusega kaugemale pidanud jõudma, kui tõepoolest ollakse.

Meil on Tallinna korteriosakonna juhataja, härra Smetanin, korteriolude üle uurimistöö toime pannud ja selle statistika kuukirjas nr. 1 ja 2 awaldanud. Õnnetuseks põhjeneb see töö aga ainult korterite lugemise peal; meie ei saa mitte teada, kui palju inimesi siin korterites elab. See kirjeldus ei näita meile mitte wahekorda korterite ja korteri tarwitajate wahel. Sealst saame küll teada, et Tallinnas on ligikaudu 22 tuhat korterit, mis ainult ühest toast korterina koos seisawad, kuna kogu korterite arw on selle töö järele Tallinnas 30.900. Nii palju saame meie sellest tööst teada.

Tallinna statistika osakond on aga ühe teise uurimise toime pannud, kus täpisemaid teateid wõib saada. See on

teadete kogumine kopsuhaigete üle. Tallinna statistika osakond saadab haigete tähepanijaid kopsuhaigete korteritesse ja püüab teada saada ning laseb järele waadata, missugustes oludes nad elawad ja palju kopsuhaigeid Tallinnas üldse on. Nendest teadetest leiame meie ka muid andmeid, olgugi, et need ei ulata üldse korteriolude näitamiseks. Need tähepanekud annawad aga wõrdlewa ettekujutuse wõimaluse ja meie saame mõningate asjaolude kohta üsna selge pildi, kui me nende andmete kaudu näeme, missugustes oludes kopsuhaiged elawad. Kui meie näituseks arwusid 1921 a. ja 1922 a. wõrdleme, siis näeme, et meie korteriolud möödaläinud aasta jooksul on weel halwemaks muutunud. 1921 aastast leiame, et kõigesuurem elanikkude arw oli 11 inimest ühes toas kopsuhaigega, 1922 aastal aga 20 inimest! Kui me neid andmeid järgimööda waatame, siis leiame, et kopsuhaiged, kellel oma ette tuba on, 1921—1922 aastani parematesse oludesse on jõudnud, sest nende arw on 35 pealt 46 peale tõusnud, 1921 aastal oli aga kopsuhaigeid 363, möödaläinud aastal aga 423. Tubasid, kus 2 inimest ühes toas elawad, teine nendest kopsuhaige, oli 1921 aastal 69, möödaläinud aastal aga juba 105, seega on ta 69 pealt 105 peale tõusnud; kus 3 inimest ühes toas elasid, neid olid 1921 aastal 92, nüüd aga 23; kus 4 inimest ühes toas elasid, neid oli 1921 aastal — 66, minewal aastal aga 93; kus 5 inimest ühes toas elasid, nende seas muidugi kopsuhaigeid, oli 1921 aastal — 39, möödaläinud aastal aga 44; kus 6 inimest ühes toas elasid, neid oli 1921 aastal 27, möödaläinud aastal aga 30 jne. Wõtame selle registri 1922 a. lõpuni läbi, siis jõuame toani, kus 20 inimest sees elab! See oli küll ainus juhtumine, kuid see näitab, et kopsuhaigete korterid on halwenenud.

Siin on ka muid huwitawaid asju. Kui me näituseks õhupuhastust waatame, siis leiame, et see 1921 aastast kunni 1922 aastani on paranenud. 1921 aastal oli „hea“ õhupuhastus 63 toas, möödaläinud aastal aga — 83 toas. Halb õhupuhastus oli 1921 aastal 160 toas, nüüd — 124. Kuid me näeme, et kopsuhaigete arw on üldse suurenenud. Siis näeme weel, et ühetoalistes korterites elasid 1921 aastal 257 kopsuhaiget ühes teistega, minewal aastal aga 290! Siin on weel niiskete korterite ja paljude teiste siia puutuwate küsimuste üle teateid, mis meile oma-

korda näitawad, et meie korteriolud wäga halwad on, ja et eriti meie kopsuhaiged wäga halwades oludes elawad. Siin on näituseks ka arwud, kust kopsuhaigus arwatakse tekkinud olewat. 1921 aastal leiti neid, kes wanemate käest olid kopsuhaiguse saanud, 43, möödaläinud aastal — 45; kes õdede ja wendade käest kopsuhaiguse saanud, neid oli 1921 aastal 40, möödaläinud aastal aga 51. Ma ei taha neid arwusid siin praegu mitte rohkem ette kanda, waid seda tahan rõhutada, et korteriolud meil wäga halwad on ja et nad aastaastalt halwemaks on muutunud ja ikka edasi halwenewad.

Teie lubate ehk mulle paar minutit selle juures wiibida, missugused meie elukorterid peaksid olema. Meie leiame Tallinnas 21—22.000 korterit, kus üksainus tuba on ja meie teame ka, et nendes üksikutes tubades ei ela mitte ikka üks perekond, waid sagedasti 2—3 perekonda. Seal on arusaadaw, et elamine niisugustes oludes mitte sarnane ei wõi olla, nagu ta kultuurinimeste juures olema peaks. Missugused nõudmised on aga kultuurinimestel korterite suhtes? Kultuurinimese juures on, näituseks, wajadus, et wanemad ja lapsed mitte ühes ei magaks, et wanematel ja lastel lahus magamistoad oleks. Edasi nõuab terwishoid ja kõlbline elu, et poisslastel ja tütarlastel lahus magamistoad oleks. Nii oleks ühes perekonnas juba 3 magamistuba tarwis. Siis peawad weel eriti töötoad olema ja ega ei wõi ka magamistoas haigeid pidada, sünnitamisi wastu wõtta, sealt ei wõi mitte surnuid ära saata, — seks peaks ka oma tuba olema. Me näeme, et perekonnal wähemalt 5—6 tuba peaks olema! Kui meie terwishoidlisest seisukohast oma linna waatame, siis peame ütleva, et wähemalt 21.000 korteris terwishoidiselt ja hingeliselt kõlblik elu wõimalik ei ole. Terwishoiu teadusmehed ütlevad, et just kitsad korterid on haiguste pesad ja mitte ainult haiguste pesad, waid ka kuritegude haudumise pesad. Meie wõime enestele ette kujutada, et kus inimesi rohkesti üheskoos elab, nad seal üheskoos hõlpsasti pahade mõtete peale satuwad, mis mitte nii hõlbust ei oleks, kui nad igauks üksikult elaksid. Alates kõrtsis ja tant-supõrandal käimisest ja kõigist niisugustest teistest asjadest peale, kunni suurte ja mõnikord otse jõledate kuritegudeni. Praeguse korterikitsikuse kohta kirjutab üks Saksa arst, dr. Krautwig järgmist — tema kõne kokkuwõte on ilmu-

nud Saksa arstlikus nädalalehes. — „Korterihäda kurnab rahwahulkade elujõudu, raskendab terweksaamist ja hõlbustab haigeksjäämist. Korterihäda terwiseliselt pahad tagajärjed tulewad pikkamisi nähtawale, kuid on siiski wäga hädaohtlikud. Mitmekesi tihedalt koos elades tekiwad mustuse haigused ja kindlasti ka külgehakkawad haigused, kui tihe kooselamine kauem wältab. Rahwa kaswamist takistab korterihäda sellega, kuna ta perekondade asutamist raskendab ja perekondade arendamist takistab. Sündimisarw kahaneb selle läbi märksa, kuna lasterikaste perekondade elu kõlbliselt ja terwiseliselt langeb. Mida suuremaks korterihäda kaswab, seda enam tuleb haigemajade, sünnitamisasutuste ja hoolekande peale kulutada. Sellepärast on waja hoolt kanda, et korteri hoolekanne perekonna terwislikku elu terwislikus ulatuses hästi wõimaldaks.“

Austatud Riigikogu liikmed! Need teie seast, kes tunaeile elarwe-komisjonis olid, need kuulsid dr. Luiga seletusi Eesti rahwa seas suurel arwul ettetulewate enesetapmiste põhjendamiseks. Härra Luiga wiis selle nähtuse kopsuhaiguste peale tagasi. Nooremad inimesed, kes teawad, et nad surmale peawad suikuma, wõtawad eneste elu. Mis on aga kopsuhaigus? Terwishoiu teadusmehed ütlewad suurelt osalt, et kopsuhaigus on halbade korterite haigus. Ühetoalistes korterites ei ole sedawõrd puhast õhku, kui inimese kops tarwitab, ja terwishoiu teadlased nõuawad, et iga elaniku jaoks peaks korteris vähemalt 20 kantmeetrit õhuruumi olema ja et õhk selle ruumi sees ühe tunni jooksul peaks kolm korda wahetuma. Kas meie ühetoalised korterid on niisugused, et iga inimese jaoks oleks 20 kantmeetrit õhuruumi ning õhuwaheetus sarnane, et õhk ühe tunni jooksul 3 korda wahetuks? Inimese kops ei leia meie korteriolude juures mitte niisugust õhku, et ta terweks wõiks saada. Meie leidsime, kui suure hulga terwete inimeste seas kopsuhaiguid elawad, nimelt 4., 5., 6. kümnekesi jne. Siis on selge, et kopsuhaiguste laialilagunemine ja — selle tagajärjel — enesetapmiste hulk suur on, arwatawasti ka kalduwus waimuhaiguste poole, millest dr. Luiga meile ka kõneles.

Meie oleme härra dr. Oja kirjast seda kokkuwõtetult ja nii öelda tuumakohaselt kokku keritult lugeda wõinud, mis põhjustel meie rahwa juurdekasw wäike on. Üksikute kirikute ja nende aruannete sõnu-

mitest leidsime, et Eestis surewus suurem on, kui sündiwus. Kui meie neid arwusid härra dr. Oja kirjas waatame, siis tuleb igaihele, kellel rahwa tulewik mitte ükskõik ei ole, wärin peale. Kui meie waatame terwishoiu peawalitsuse aruannet 1919—1920 aastast, waatame meie linnu wõi maakondi, me saame terwe rea arwusid ülewalt kunni alla, mis meile näitawad, et igalpool on surewus suurem kui sündiwus. Suremiste arw on üksikutes kohtades 42,7% suurem kui sündimine. Walgas koguni 52,2%, Tartus — 27%. Kui me maakondi ilma linnadeta waatame, siis on lugu natuke parem, surewuse arwud ei ole mitte nii suured, kui linnades, aga igalpool on siiski miinus, kusagil ei ole plussi. Omalajal, kui Nikolai Köstner Eesti rahwa kaswamise üle ühe uurimise töö kirjutab, pani tema rõhku selle peale, et rahwa vähene kaswamine oleneb suurest wäljarändamisest. Aga tema ise pidi siiski näitama, pidi siiski sellele lõpuotsusele tulema, et Tallinnas surewus ikkagi weel suurem on, kui maal. Ja meie pidime lõppude lõpuks otsusele jõudma, et Eesti rahwa seas sündiwus, seega rahwa juurdekasw hirmus wäike on. Ka härra Köstner peatas korterihäda juures, kuid ainult mööda minnes, ta ei tee sellest aga küllaldasi järeldusi, vähemalt mitte peaasjana. Aga temale wõib niisama nagu igale teisele ta enese argumentidega näidata, et korteri tähtsus selles asjas suurem on kui tema arwab. Sest muidu ei oleks aru saada.

Meie teame, et rinnalaste surewus Eestis eriti suur on. Linna statistika büroost järele waadates näeme, et ühe aasta wanuseid lapsi suri minewal aastal 196. Nendest on 111 last esimese kuu wanaduses ära surnud. Ja kui me ette kujutame, missugustes korterioludes need suremised ette tulid — statistika büroo ei ole senni seda weel mitte arwesse wõtnud, ega ära näidanud, missugustes korterioludes suremisi rohkem ehk vähem ette tuli — siis teame, et suurem osa nendest lastest on surnud nendes 22 tuhandes ühetoalistes korterites. Ja kui me teiste maade statistikat selles asjus nõuks wõtame, siis leiame, et surewus on seda suurem, mida vähem korter, see on — mida vähemarwutoaline korter on. Ühetoalises korteris sureb rohkem inimesi, kui kahetoalises jne. Nii et korterioludest oleneb suurel wiisil ära rahwa surewus, keskmine eluiga, sündiwus ja rahwa juurdekasw.

Kui ma praegu meelde tuletan, mis enmenimetatud Saksa arst kirjutab perekondade asutamise ja perekondade arenemisest ja kui ma waatan selle lehe peale, mis ma statistika büroost sain, kus näidatakse, kui palju meil enneaegseid sündimisi ja kunstlikka aborte — muidugi niisuguseid, kellega arsti juurde minnakse, mitte niisuguseid, kus arsti juurde ei olnud waja minna — ja kui meie need elusaltsündinud lastearwule juurde lisame ja siis loomuliku surewuse protsendi maha tõmbame, mis kultuurmaades tawalik on, siis jääb meile niisugune suur sündiwuse protsent järele, mis näitab, et Eesti rahwas oma elujõu poolest kahtlemata nende hulka kuulub, kelle juurdekasw mitte wäike ei ole. Aga ühest tükist — meie majandusliselt halwad olud, meie elukallidus ja teiselt poolt korteriwiletsus on see, mis meil perekondi asutada ei luba ja mis õnnetuid naisi ja emasid sunnib esiteks sellele hädaohtlikule ja teiseks — ma ei tea, kuidas ma pean seda riimetama — sellele kuritegewuslikule teele anduma, enneaegseid sünnitusi korda saatma.

Ma arwan, et kõik need, kes meie riigi iseseiswuse ja meie rahwa elu ja olemise juures huwitatud on, et need peaks ka sellest aru saama, kui suur tähtsus korteri lahedusel rahwa kaswamise juures on. Sellepärast pean mina ütleva, et ma mitte nende härrade seisukohast aru ei saa, kes ütlevad, et meil korterikriisist juttugi ei olewat. Kui need sarnased inimesed oleksid, kellel aimugi ei ole, mis tähendab kitsastes korterioludes läbi ajada, siis wõiks seda kuidagi wabandada. Kuid meil on inimestega tege mist, kes oma noores põlwes ise korterihäda on tunnud ja kes nüüd lahendamates korterites elawad. Need inimesed peaksid häda suuruse juures selgusel olema. Pean kahetsedes ütleva, et näib, nagu kuuluks ka Wabariigi Walitsus nende hulka, kes sel kombel korterihäda peale waatawad. Hiljuti saatis töö-hoolekandeministeerium Tallinna linnawalitsusele ja arwatawasti ka teistele linnadele järgmise kirja:

„Praeguse walitsuse töökawas on muuseas ette nähtud ka üüriseaduse järkjärguline ärakaotamine. See küsimus oli walitsuse töökawasse üles wõetud selle teadmisega, et mõnedes linnades ja alewites korterikitsikus ennast just wäga terawal kujul ei awalda ehk üldse en nast tunda ei anna. Teisest küljest tuleb

ka seadusandlisel teel üüriwahekordade absoluutse normeerimise peale waadata kui erakorralise ja ajutise abinõu peale, mis aga normaololudes eraehituse algatuse peale takistawalt mõjub ja mis korteri pakkumise wõistlust kunagi wõimaldama ei saaks. Sellepärast wõiks just neis linnades ja alewites, kus korterikit sikus ennast wäga terawal kujul tunda ei anna, praegumakswat üüriseadust kas täiesti wõi osaliselt ära kaotada.

Kuna see küsimus wäga laiaulatuslise tähtsusega on, mille tagajärjed nii üürnikkude kui ka majaomanikkude huwisid puudutawad, siis on tarwilik, enne kui praegumakswas üüriseaduses mõnesugust põhjalikumat muudatust ette wõtta, selgusele jõuda, kui laias ulatuses seda praegusel korral läbi wiia wõiks.

Ülemaltoodut arwele wõttes palub ministeerium teatada:

1) Kas wõimaldawad teie linna korteriolud juba nüüd üüriseadust täies ulatuses ära kaotada; 2) kui ei, siis kas oleks wõimalik osalist muutmist ette wõtta ja missuguses ulatuses, näituseks, kas ei oleks wõimalik suuremaid korterid üüriseaduse alt wälja arwata ja nimelt, kui suurtest alates, kas nelja, wõi wiietoalisest, ja 3) kui weel soowitaw ei peaks olema ühte wõi teist ülemaltähendatud muudatust ette wõtta, siis millal oleks see teie arwates wõimalik.

Neid teateid palub ministeerium hiljemalt 25. jaanuariks s. a. temale ära saata.“

Korterikitsikus oma täies ulatuses on kõigil tunda. Seda näitab juba see, et meie teistes linnades peale Narwa, wist maju ega aknaid ei leia, millel walge sedel peal oleks, tunnistuseks, et „siin on korter saada“. Ometi arwab walitsus tarwilikuks küsida, kas ei tuleks mitte üüriseadus ära kaotada, ehk 4—5-toalised korterid üüriseaduse alt wabastada. Nagu ma juba seletasin, on terwishoidliselt 4—5-toalised korterid elamiseks ühele perekonnale just parajad, soowitawad. Nagu näha, peab meie walitsus neid toredusajaks ja arwab, et nendega wõiks majaomanik oma äranägemise järele talitada. Minu arwates on eksiarwamine, et see abinõu nende korterikitsikust lahendaks, kes ühes toas elawad, kui 5—6-toalised korterid ka niisama täistuubitud oleksid, sest suuremate korterite arw ei ole kuigi suur. 30.000 korteri hulgas on 22.000 ühetoalist, nii, et 8.000 terwe linna kohta suuremate korterite arwele tuleb panna.

Missugused meie korteriolud tegelikult on, selle kohta tahan ma mõne näituse tuua. Toon need näitused ühelt üüriliste koosolekult, mis 2 nädala eest ära peeti ja kus näituseks teatati, et Wladimiri uul. nr. 47 elab pesumaine oma lapsega kuuris. Ma annaksin nõu, et need sinna vaatamata läheksid, kes ütlevad, et meil korterikriisi ei olla. — Schwarz'i puuhoowis elawad 4 perekonda — 20 inimest — ühes koos pesuköögis ja selle kõrwalises wäikeses urukeses. Ühe perekonna juures käiwad wäljast inimesed lõunalaua. Muuseas olla seal üks awalik naisterahwas, kes oma ööselsilistega aega mööda saatwat ja kelle juures ööseti joodawat, nii et hommikul põrand ära roojastud, oksega kaetud olla. Mõeldagu, seal elawat neli perekonda!

Sellesama hoowi peal elawat kahes wäikeses toakeses, mis õhukese laudseinaga teineteisest lahutatud on — laudsein muidugi niisugune, nagu nad Tallinnas harilikud on, kust mitte kõike läbi ei näe, kuid küllalt kuuleb — seal kahes toakeses elawat 15 inimest. Hiljuti oli üks laps woodis sarlakis haige, teine põdes kurgumäda. Mitmepäewalise otsimise järele oli võimalik lapsi haigemajja wiia. Aga selle õhukese laudseinaga taga olid ju 4 teist last, kes oleksid wõinud väga hõlpsasti haigeks jääda, sest alles 9-dal päewal läksid sanitaärid seda korterit puhastama. Nende wiltsate korterite läwe alt jookseb Härjapea jõgi läbi, nii lahtine ja haisew kui see on! Koplis elab ühes kolmeruutsülla suuruses ruumis 3 perekonda kaheksa lapsega. Ühest naisterahwast kõneldi, et ta Kopli metsas heinamaa peal ühes küünis elada ühes lapsega. Mullu on üks woorimees hobusetallis elanud ja nimelt Peetri palee juures. Et riigile korterit tarwis läks, tõsteti woorimees kohtuga oma korterist wälja, ja et tal kusagile minna polnud, siis ei jäänud tal muud üle, kui hobuste juurde talli elama asuda. Selle woorimehe kaks poega olewat Eesti wabadussõjast osa wõtnud. Nõndanimetatud Petschi töömaja pesuköögis elab neli perekonda, nendest 6 hinge pesuköögi kõrwalises urukeses, mis umbes 2 sülda suur on. Seda ruumikest käisin ma eile waatamas. Ülewal kõrgel on wäikene aken, ahju sees ei ole, müür on nii niiske, et inimesed seal muidu elada ei wõi, kui peawad lauaukid wastu seinaga panema, et niiskust mitte ei näeks. Söögitagawara, mis neil on, hoiawad oma koikude all. Keedu jaoks on

nad endile ühe plekkitorbiku teinud ja ma ei tea, kuidas nad seal sees keedawad. Neli inimest on enestele lawa teinud, mis poole sellest ruumist katab. Päewaks seda ära ei korjata, waid see seisab seal alati. Nende jalutsis magawad üks isa ja üks poeg, kes neile täitsa wõõrad on. Ööseks tõmmatakse neile üks kitsas pink sinna, kus nad kahekesi peal magawad ja päewaaajaks tõugatakse see neljahingelise perekonna lawa alla, et liikumiseks wähegi ruumi teha. Praegused pesuköögielanikud on enne külma tulekut kuuris elanud ning pesuköögis keetmas käinud. Siis on majahoidja neile lubanud talweks sinna elama asuda, sest et seal ikkagi wähe soem on. Nad on siis ka oma koikud kuurist pesukööki toonud ja on seal wähe paremini warjatud ja õnnelikumad, kui kuuris. Teie wõite arwata, missugune elamine see on. Minul ei olnud wõimalik teisi waatama minna, kuid wäga soowida on, et Riigikogu liikmed neid õnnetumaid waatamas käiksid. See wõiks meie korterihäda kohta arusaamist kaswatada. Eile käisin ma weel ühes ühetoalises korteris, mis wälja nägi nagu hobuselatter. Meie ühetoalised korterid on lahutatud õhukese seinaga, kust küll kõik läbi ei paista, kuid mis kunagi õhku ei pea. Niisuguses toas elawad oma 5 ja enam inimest sees. Sängid on, nagu ikka niisugustes korterites, wäga mustad, niisamuti ka põrandad. Teadagi, et inimene wõiks puhtamalt elada, kui ta selleks kaswatatud oleks; kuid meie teame õnnetuseks, et suured hulgad puhtuse peale rõhku ei pane ja osalt selle tagajärjel, et meie rahwale ei ole senni mitte puhtuse wäärtust hingesse kaswatatud.

Meie wõiksime wastu öelda, et maal on korteriolud paremad. Aga nad ei ole seda mitte. 20 aasta eest teadsin ma Tartu juures üht talumaja, kus oli üks peretuba, selles kaks laia sängi sees, üks ühes ja teine teises seinas, wahelt wõis parajasti läbi käia. Ühes sängis magasid kaks tüdrukut, teises kaks sulast ja suwel magas ka karjane seal. Enamasti leidis aga karjane, et tal köögis parem magada oli, kus ta jalalaiuse pingi peal magas. Ma ei taha öelda, et meie suurtalude korteriolud igalpool niisugused on, kuid seal ümbruskonnas ei olnud nad ka naabriteludes paremad. Siin, Tallinna lähedal, nägin ühte talu, kus peretuba oma ruumikuse poolest midagi soowida ei jätanud. Selles toas elasid seekord ainult sulased. Oleks aga selles talus ka tüdrukuid olnud,

siis oleksid ka nemad pidanud selles toas elama.

Siis wõin ma teile weel ühest toast jutustada, mis ma Tartu naabruses, Tammi mõisa kandimehe juures nägin. Wanaisa oli juba aastate wiisi haige ja lamas toas kartulite peal. Siis oli seal kas tema poeg wõi pojapoeg, 15—16 aastane poisikene, haiglane, kängujäänud, nägi wälja nagu põialpoiss. Siis elas seal weel tema poeg kohapidaja oma naise ja kahe wäikese lapsega. Maja all oli kelder, wesi sees, wee niiskuse õhk wõis ilma mingisuguse tagasihoidmiseta läbi luugi tuppa pääseda. Kaewus oli roheline solgisarnane wesi, mida inimesed jõid. Selsamal korral oli mul wõimalus Raadi mõisas moonakate korterid näha, kus ühte tuppa neli perekonda oli paigutatud, kokku 18 hinge, kellest 2 soojatõbe põdesid. Ma arwan, et ei ole waja neid näitusi mitte rohkendada. Igaühel on need pildid tuttawad, kes meie taluhooneid on näinud. Et ka seal weel mitte elukorteritest ei wõi kõnelda, waid ainult ulualustest, on selge. Ei usu mitte, et nad praegu palju paremad on, kui nad minu lapsepõlwes olid. Igatähes, nii palju, kui mina pärastpoole elus olen külasse puutunud, ei ole ma mitte suurt edu näinud.

Mis tuleks meil teha? „Päewalehe“ eelses numbris kirjutab jooie all keegi härra Arno Matheus, ma loodan, et mitte ewangelist Matheus. Ta kirjutab stiilipuudusest meie talumajade juures ja kahetseb wäga, et meie asunikud ehitawad jälle maju üles ilma stiilita. Tema arwates on see üks Eesti rahwa õnnetus, et talumajad ja asunikude majad on ilma stiilita. — Ma ei nimeta seda mitte, nagu oleksin ma stiili wastane! Ka mina oskan stiilist lugu pidada. Kuid meil on ruumide puudus suurem, põlewam. — Selle juures ma muidugi kauem peatada ei taha. Minu arwamine on järgmine: meie õnnetumad asunikud, kes nüüd oma maa-natukese kätte saawad ja praegusel kallil ajal hooned ehitawad, mingisuguse saunakese ehitawad, nagu ma üht omal ajal Tammise mõisas nägin. Seal elawad nad siis oma perekondadega, ei tea kui kaua. Mina enesele mitte ette kujutada ei wõi, millal meie asunikud, kes praegu kõigeraske-

matel tingimistel enesele ütikesse elitawad, millal nemad kord ruumikamaid elumaju, mõistlikumate elukorteritega suudawad ehitada! Ma arwan, austatud Riigikogu liikmed, et see küsimus, millest ma pilti olen katsunud maalida, teiegi arwates tähtis küllalt on, et meie selle asja juurde tagasi pöörame, mõtteid wahetame ja kuuleme, missugused kawatsused Wabariigi Walitsusel selles asjas on. Ma olen juba tähendanud, et mina ei eelmisele ei ka praegusele walitsusele mitte hukkamõistwaid etteheiteid teha ei taha. Aga ma tähendan, et meie weel mitte sellele teele ei ole asunud, millele meie oleks pidanud asuma. Ma tean wäga hästi, et meil üks, kaks, kolm ei ole wõimalik Tallinnas näituseks wähemalt 21.000 tuba juurde ehitada, et ühetoalised korterid wähegi lahedamaks muutuksid.

Igatähes peame aga selgusele jõudma, et meie wiltsuses elame, millest meie peame püüdma wälja saada ja selleks teid leidma. Kuid kuidas neid teid leida? Selle üle wõiksin minagi mõnda öelda. Et minul lahendamise teed hõlpsad juhatada oleks, see oleks hooplemine. Seda ma ei taha. — Aga meie peame katsuma teid leida. Berni kanton sai 1920 a. Ameerikast 25 miljonit laenuks, millest ta 13 miljonit korterite ehituseks ära kasutas. Meil nii hõlbus wälislaenu saada ei ole, kui see näituseks wanadel kultuurimaadel on. Aga meie peame katsuma kodumaal sisemist laenu saada, mis wõimalikum on. Loodan, et Riigikogu selle arupärimise wastu wõtab.

Juhataja **K. Päts**: Asun selgitamisele, kas leidub Riigikogus tarwilik arw liikmeid, kes seda arupärimist toetawad. (Hääletatakse, loetakse hääl.) Arupärimise wastuwõtmise poolt on 27 Riigikogu liiget, seega on arupärimine wastu wõetud.

(Hüüded: Lõpetada!) On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) 18 häälega 7 hääle wastu on otsustatud koosolekut lõpetada.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2 päewal.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Päts**.

Abisekretäär **J. Bergman**.

